

Participace dětí krok za krokem:

metodická příručka
pro praxi

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
Mgr. Matouš Korbela, 2025

Spolufinancováno
Evropskou unií

PRÁVO NA DĚTSTVÍ

OBSAH

ÚVOD	3
KOMU JE METODICKÁ PŘÍRUČKA URČENA	5
DEFINICE PARTICIPACE	6
ZÁKLADNÍ PARTICIPAČNÍ SCHÉMA	6
PRINCIPY BEZPEČNÉ PARTICIPACE	7
FORMY PARTICIPACE	8
KDE SE DĚTSKÁ PARTICIPACE ODEHRÁVÁ?	12
PRAKTICKÁ ČÁST	13
Pracovník OSPOD	15
Specifika participace dětí v rámci sociálně-právní ochrany	15
Právní rámec	15
Proč je zapojení dětí v SPOD důležité?	15
Nástroje dětské participace v SPOD	16
Příklady dobré praxe v SPOD	19
Shrnutí	20
KDYŽ MLUVÍŠ S PRACOVNÍKEM OSPOD	21
Sociální pracovník v sociální službě	24
Specifika participace dětí v sociálních službách	24
Právní rámec	24
Proč je zapojení dětí v sociálních službách důležité?	24
Nástroje dětské participace v sociálních službách	25
Příklady dobré praxe v sociálních službách	27
Shrnutí	28
KDYŽ MLUVÍŠ SE SOCIÁLNÍM PRACOVNÍKEM	29
Policista	32
Specifika participace dětí u policie	32
Právní rámec	32
Proč je zapojení dětí u policie důležité?	32
Nástroje dětské participace u policie	33
Shrnutí	34
KDYŽ MLUVÍŠ S POLICISTOU	35

Soudce	38
Specifika participace dětí u opatrovníckého soudu	38
Právní rámec	38
Proč je zapojení dětí u soudu důležité?	38
Nástroje dětské participace u soudu	39
Příklady dobré praxe u soudu	40
Shrnutí	41
KDYŽ MLUVÍŠ SE SOUDCEM	42
Vychovatel	45
Specifika participace dětí v pobytových institucích	45
Právní rámec	45
Proč je zapojení dětí v pobytových institucích důležité?	45
Nástroje dětské participace v pobytových institucích	46
Příklady dobré praxe v pobytových institucích	48
Shrnutí	49
KDYŽ MLUVÍŠ S VYCHOVATELEM	50
Učitel	53
Specifika participace dětí ve škole	53
Právní rámec	53
Proč je zapojení dětí ve škole důležité?	53
Nástroje dětské participace ve škole	53
Příklady dobré praxe ve škole	55
Shrnutí	56
KDYŽ MLUVÍŠ S UČITELEM	57
Zdravotník	60
Specifika participace dětí ve zdravotnictví	60
Právní rámec	60
Proč je zapojení dětí ve zdravotnictví důležité?	60
Nástroje dětské participace ve zdravotnictví	60
Příklady dobré praxe ve zdravotnictví	61
Shrnutí	62
KDYŽ MLUVÍŠ SE ZDRAVOTNÍKEM	63

ÚVOD

Po více než třech dekáдах platnosti Úmluvy o právech dítěte pozorujeme, že participace dětí v rozhodovacích procesech je oblastí, která si postupně získává pozornost a začíná se prosazovat v praxi organizací zabývajících se pomocí dětem. Děti a mladí lidé, kteří vyrůstají v ústavní péči, ale i ve vlastních rodinách zatížených socioekonomickými problémy, nízkou kvalitou bydlení a vzdělání, násilím ve vztazích a dalšími ohrožujícími vlivy, často nejsou vedeni k tomu, aby se ve svém životě zvládli samostatně rozhodovat, měli kontrolu nad svým životem a uměli dostatečně formulovat své potřeby. Podpora participace této zranitelné skupiny v rozhodovacích procesech je proto velmi důležitá. Jde tedy o základní princip systému ochrany práv dětí. Na posílení této oblasti se zaměřuje i Národní strategie ochrany práv dětí 2021–2029 a Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+.

KOMU JE METODICKÁ PŘÍRUČKA URČENA

Implementace participačních aktivit do každodenní praxe odborníků představuje komplexní a náročný proces. Aby se podařilo tuto výzvu úspěšně zvládnout, je nezbytné poskytnout odborníkům metodickou podporu, praktické návody a platformu pro sdílení dobré praxe. Předkládaná příručka by měla sloužit jako inspirace i pomůcka pro ty, kteří integrují participační aktivity do práce s dětmi a mladými dospělými, ať už jde o formy práce se skupinou a jejími jednotlivými členy, či o individualizovanou formu podpory. Dále příručka představuje, jakým způsobem lze děti a mladé dospělé zapojit do ovlivňování systémových změn v péči o ohrožené děti. Jde o praktickou příručku k využití a podpoře participačních aktivit, ukazující příklady dosavadní dobré praxe. Cílem této metodiky je přiblížit participaci dětí a mladých dospělých různým skupinám odborníků a pracovníků, kteří poskytují péči a podporu dětem v každodenní praxi.

Zlepšování systému péče o ohrožené děti vyžaduje vytvoření vhodných podmínek. Důvěra, vzájemná spolupráce s respektem a zohlednění různých úhlů pohledu mohou vést ke smysluplné a dlouhodobé změně. Je však důležité se zaměřit i na úskalí participace a zajistit bezpečí pro děti a mladé lidi, kteří mají osobní zkušenost s problematikou sociálně-právní ochrany dětí.

DEFINICE PARTICIPACE

Úmluva OSN o právech dítěte zaručuje dětem právo svobodně vyjadřovat své názory ve všech relevantních záležitostech s ohledem na jejich věk a vyspělost, čímž je uznává jako aktivní subjekty s právem ovlivňovat rozhodnutí, včetně slyšení v soudních a správních řízeních. Výbor OSN pro práva dítěte zdůrazňuje, že toto právo na participaci je spojeno s právem na informace a svobodou projevu. Děti mají právo zapojovat se do rozhodování, přičemž jejich názory musí být zohledněny. Rada Evropy tuto definici doplňuje, specifikuje právo dětí na prostředky, prostor, příležitost a podporu k vyjádření názorů a podílení se na rozhodování. Tyto mezinárodní a evropské normy tak tvoří klíčové vodítko pro profesionály, jak efektivně uplatňovat právo dětí být slyšeny ve všech prostředích – od škol a rodin až po komunity a úřední procesy.¹

Dětská participace je proces aktivního zapojení dětí do rozhodování o záležitostech, které se jich týkají, přičemž její míra se dělí do několika úrovní.

ZÁKLADNÍ PARTICIPAČNÍ SCHÉMA

Následující schéma představuje základní principy bezpečné a efektivní participace, přičemž jde o obecné podmínky, které participaci rámují:

Prostor: Aby se děti mohly aktivněji podílet na ovlivňování záležitostí, které se jich týkají, musí mít možnost formulovat a vyjadřovat své názory a musí jim být poskytnut prostor a čas, aby tak mohly činit. Musí jim být poskytnuta příležitost získat důvěru, čas a bezpečný a inkluzivní prostor aby mohly přispět svými názory.

Publikum: Důležité pro právo na participaci je, aby dospělí s respektem naslouchali tomu, co děti říkají. Právo vyjadřovat názory a přikládat jim náležitou váhu lze realizovat pouze tehdy, pokud názory dětí vyslechnou osoby, které mají pravomoc a autoritu na základě těchto názorů jednat.

Hlas: Vhodná a dostupná informovanost je důležitým předpokladem pro schopnost vyjádřit svůj názor a jednat o rozhodnutích. Dospělí mají povinnost hledat způsoby, jak dětem umožnit, aby mohly sdělit své názory, obavy nebo nápady.

Vliv: Právo na participaci nevede automaticky k tomu, aby se názory dětí aplikovaly za všech okolností a ve všech ohledech. Vyžaduje však, aby jejich názory byly řádně zváženy a aby každé následné rozhodnutí bylo dětem oznámeno s vysvětlením, jaký vliv měly jejich názory a proč bylo rozhodnutí přijato.²

^{1,2} Crowley, A.; Larkins, C.; Pinto, L. M. Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children. Council of Europe [on-line]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

PRINCIPY BEZPEČNÉ PARTICIPACE

Předávání informací pro děti srozumitelně a s respektem

Při předávání informací dětem je důležité, aby byly srozumitelné a odpovídaly jejich věku a schopnostem. Je také důležité zdůraznit, že jejich názory budou brány vážně. Mělo by být jasně vysvětleno, jak se děti mohou zapojit, jaký bude rozsah jejich zapojení, proč se mají zapojit a jaký může být dopad jejich zapojení.

Všechny děti by měly mít možnost se zapojit, bez ohledu na to, kdo jsou, odkud pocházejí nebo jakého jsou etnika či vyznání. Aktivita by se měla vyhýbat diskriminaci a podporovat zapojení všech dětí. Neměly by existovat žádné předpoklady toho, co konkrétní skupiny dětí mohou a nemohou dělat.

Rovná příležitost vyjádřit názor

Děti by měly mít rovnou příležitost vyjádřit svůj názor jako dospělí a jejich příspěvky by měly být brány vážně. Je důležité vytvořit bezpečné a vhodné prostředí, kde se děti budou cítit dobře a budou mít pocit, že se mohou svobodně vyjádřit.

Příprava a podpora odborníků

Odborníci, kteří pracují s ohroženými dětmi, by měli být připraveni na podporu jejich účasti. Měli by být schopni dětem naslouchat, spolupracovat s nimi a zapojovat je do rozhodování. Je důležité, aby chápali, jak se vyvíjejí schopnosti dětí a jak s dětmi efektivně komunikovat.

Bezpečnost a minimalizace rizika

Pro děti je zásadní, aby se cítily bezpečně a měly jistotu, že mohou svobodně vyjádřit svůj názor, aniž by se musely obávat trestu nebo negativních důsledků. Dospělí mají odpovědnost minimalizovat riziko traumatizace dětí. Kromě těchto klíčových bodů je důležité zmínit, že participace dětí je důležitá pro jejich rozvoj a umožňuje jim aktivně se zapojit do rozhodování, které se jich týká. Děti by měly být brány vážně a jejich názory by měly být respektovány.

Ačkoli někteří aktéři v systému služeb pro ohrožené děti a rodiny mohou mít obavy z implementace participativních přístupů, zapojení dětských názorů do rozhodování, které se dětí týká, přináší okamžité i dlouhodobé výhody jak dětem, tak dospělým. Děti disponují jedinečnými znalostmi o svých životech, potřebách a obavách, jejichž využití vede k efektivnějším a relevantnějším službám pro ně a jejich rodiny. Rovněž umožňuje lepší individuální rozhodování a naplňování práv dětí.

Cílem není nahradit odpovědnost za rozhodování dospělých, ale vytvořit platformu pro dialog a spolupráci. Podpora participace dětí se dlouhodobě zúročí ve prospěch celého systému služeb v podobě posíleného sebevědomí, pocitu zodpovědnosti, aktivního občanství a efektivního naplňování potřeb a přání ohrožených dětí.³

³ Crowley, A.; Larkins, C.; Pinto, L. M. Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children. Council of Europe [on-line]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

FORMY PARTICIPACE

Kolektivní participace

Kolektivní participace je proces věnující se právům skupin dětí vyjadřovat se v rozhodovacích procesech, které se jich týkají. To zahrnuje například praxi služeb a zařízení nebo plánování veřejné a sociální politiky. Důraz je zde kladen na systematické plánování a spolupráci s různými skupinami dětí (včetně zranitelných a menšinových) a širším okruhem dospělých (rodina, komunita, tvůrci politik). Cílem je získat různorodé názory a identifikovat společné problémy a priority prostřednictvím metod, jako je komunitní mapování nebo strukturované diskuse. Propojení s dětmi probíhá často skrze existující struktury (školní rady, poradní skupiny) nebo vytvářením nových skupin. V kolektivní participaci je méně prostoru pro individuální vztahy, ale o to více pro zvyšování vlivu dětí na systémové úrovni (např. zapojení studentů do správní rady školy). Zpětná vazba je poskytována celé skupině a zdůrazňuje se rychlost a transparentnost informací o dopadu jejího zapojení na širší změny.⁴

Příklad dobré praxe: **platforma Do dospělosti**

V rámci této platformy funguje participační skupina mladých dospělých, která klade důraz na doprovázení a podporu mladých lidí se zkušeností s ústavní výchovou při přechodu do samostatného života. Členové skupiny se aktivně zapojují do procesů, které vedou ke změně systému péče o ohrožené děti. Připomínají zákony, metodiky, chodí na schůzky se zákonodárci, ministry, jezdí na kraje a sdílením svých příběhů pomáhají měnit nastavení péče o děti vyrůstající bez biologických rodičů. Usilují o to, aby děti, které nyní žijí v pobytových zařízeních nebo do nich přicházejí, byly aktivně zapojovány do plánování své budoucnosti, mohly si vybrat podpůrné služby a mohly vstupovat do rozhodování o sobě. Tento přístup podporuje jejich autonomii, sebevědomí a schopnost převzít odpovědnost za vlastní život, což jsou klíčové prvky participace.⁵

Individuální participace

Individuální participace se zabývá právem každého dítěte, aby jeho názor byl brán v potaz v každodenním rozhodování, setkáních, rozhovorech, slyšeních a řízeních. Například ve školách, školkách, nemocnicích, zdravotnických zařízeních, na úřadech, v soudních systémech nebo systémech ochrany práv dětí. V následujícím textu je uvedeno doporučení, jak zapojování dětí vhodně strukturovat a plánovat. Doporučené kroky zapojování dětí jsou určeny pro odborníky pracujícími s dětmi a představují různé přístupy a metody, které mohou využít.⁶

⁴ Crowley, A.; Larkins, C.; Pinto, L. M. Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children. Council of Europe [on-line]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

⁵ <https://www.dodospelosti.cz/>.

⁶ Crowley, A.; Larkins, C.; Pinto, L. M. Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children. Council of Europe [on-line]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

Příklad dobré praxe: **individuální participace dítěte v agendách ÚMPOD**

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD) realizoval projekt zaměřený na posílení participačních práv dětí, jehož cílem byla systémová změna v přístupu k řešení individuálních případů. V rámci projektu byly upraveny pracovní postupy tak, aby názor dítěte byl integrální součástí všech rozhodnutí, která se ho týkají. Pracovníci ÚMPOD byli proškoleni v citlivé komunikaci s dětmi a v metodách, které umožňují dětem bezpečně a srozumitelně vyjádřit svůj postoj. Dítě je tak vnímáno jako aktivní účastník řízení, jehož hlas má reálný vliv na výsledek. Tento přístup přispívá k ochraně práv dítěte, posiluje jeho důvěru v systém a podporuje jeho schopnost spolurozhodovat o vlastním životě.⁷

Fáze individuální participace

• *Příprava a plánování*

Příprava neznamená jen vytvoření bezpečného prostředí – jde o systematické naplánování celého procesu zapojení dítěte. Odborník by měl:

- **Stanovit cíl zapojení:** Proč dítě participuje? Jaký vliv bude mít jeho názor na rozhodnutí?
- **Definovat obsah a rozsah:** Jaké otázky budou s dítětem probírány, co je mimo rámec?
- **Určit role a odpovědnosti:** Kdo bude s dítětem komunikovat, kdo poskytne podporu (např. tlumočník, psycholog, opatrovník)?
- **Zvolit vhodné metody a formy:** Jakým způsobem dítě vyjádří názor (rozhovor, kresba, hra, digitální nástroje)?
- **Naplánovat čas a místo:** Kde se setkání uskuteční (neutrální, přátelské prostředí), kdy (s ohledem na denní režim dítěte)?
- **Zajistit podmínky důvěrnosti a bezpečí:** Jak bude chráněno soukromí dítěte, jak se vysvětlí hranice důvěrnosti?
- **Připravit podpůrné materiály:** Informace pro dítě ve srozumitelné formě (letáky, obrázky), pomůcky pro komunikaci.
- **Vyhodnotit rizika a potřeby:** Co může dítě stresovat, jak zajistit jeho komfort (např. přítomnost známé osoby)?⁸

• *Propojení s dětmi (kontaktování, seznámení)*

Pro úspěšnou dětskou participaci je klíčová **vzájemná důvěra** mezi dětmi a dospělými odborníky, jako jsou lékaři, učitelé či sociální pracovníci. Děti musí mít jistotu, že jejich názory jsou skutečně brány vážně a že se s nimi bude při rozhodování počítat. Důvěru si odborníci budují zejména tím, že dětské názory dlouhodobě respektují v běžných situacích. Při prvním kontaktu je důležité se dětem jasně představit, vysvětlit svou roli, rozsah důvěrnosti a dobu, po kterou budou zapojeny. Ideálně by měly být informace podány srozumitelně a s podporou někoho,

⁷ ÚMPOD, <https://www.umpod.cz/o-projektu>.

⁸ Crowley, A.; Larkins, C.; Pinto, L. M. Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children. Council of Europe [on-line]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

koho dítě zná – pokud to okolnosti umožňují. I během krátkého setkání lze navázat účinnou komunikaci **lidským kontaktem**, například dotazem na záliby, což dětem pomůže cítit se pohodlně a projevit své preference. Investování potřebného času do budování a udržování důvěry, spolu s **upřímností a dostupností**, je nezbytné pro trvalé a smysluplné zapojení dětí, zejména pokud v minulosti ztratily důvěru v dospělé.

Výběr dětí k zapojení by měl být transparentní a vycházet z toho, aby jejich účast dávala smysl jim samotným i s přihlédnutím k tématu, o kterém se jedná. Nejde o věkové hranice – důležité je, aby děti měly možnost vyjádřit svůj názor a cítily se v prostředí bezpečně. Kritéria mohou zahrnovat například zájem o téma, osobní zkušenost nebo ochotu spolupracovat. Skupina by měla být vyvážená, aby se každý cítil respektovaný a měl prostor pro svůj hlas. Oslovení probíhá nejlépe osobně nebo prostřednictvím člověka, kterému dítě důvěřuje, aby se minimalizoval pocit nátlaku. Dětem je vhodné nabídnout možnost volby, zda se chtějí zapojit, a jasně vysvětlit, co účast obnáší – včetně toho, že jejich názor bude respektován, i když nemusí být jediným rozhodujícím faktorem.

Příklad: Pokud se řeší téma školního prostředí, mohou být zapojeny děti, které mají různé zkušenosti – například z města i venkova, z různých typů škol, aby pohledy byly pestré.

Právo dětí zapojit se do rozhodování je dáno a není podmíněno souhlasem rodičů. Rodiče by však měli být informováni, aby věděli, co zapojení obnáší, a mohli dát souhlas zejména s ohledem na věk dítěte, jeho míru samostatnosti a formu zapojení – například pokud dítě někam cestuje, setkává se s novými lidmi nebo je potřeba určit, kdo za něj nese odpovědnost. V každém případě je důležité vytvořit prostředí, kde se dítě cítí bezpečně (klidná místnost, přiměřený čas, možnost přestávky) a poskytnout mu jednoduché materiály, které vysvětlí účel setkání a jeho práva.

• *Identifikace problémů a priorit*

Na začátku je vhodné děti seznámit s původně stanovenými cíli setkání a vysvětlit, proč jsou důležité. Poté je možné společně diskutovat, zda jsou pro děti relevantní, a nabídnout jim prostor pro doplnění vlastních témat. K tomu lze využít jednoduché nástroje – například kartičky s obrazy, seznamy témat nebo hlasování, které pomohou dětem vyjádřit priority.

Po shromáždění návrhů je potřeba společně finalizovat seznam témat, aby děti věděly, co se bude řešit a co případně přesahuje možnosti odborníka. Pokud dítě otevře téma mimo aktuální působnost, je důležité mu poskytnout kontakty na služby, které mu mohou pomoci. Odborník by měl také informovat děti o časovém rámci a pořadí řešení, aby rozuměly, kdy se jejich prioritami bude zabývat.

• *Jak zjistit názory dětí: průběh a organizace setkání*

Děti mohou své názory vyjádřit různými způsoby – od přímé diskuse po kreativní metody (časové osy, kresby, příběhy). Komunikační postupy je nutné přizpůsobit individuálním potřebám, včetně pozorování chování. Pro citlivá témata je vhodné využít neformální prostředí (hra, procházka, příprava jídla), které snižuje tlak. Vždy respektujte dobrovolnost – dítě může některé otázky odmítnout. Pokud preferuje nezávislou podporu (opatrovník, advokát), odborník má zajistit přístup k těmto službám a poskytnout potřebné informace.

Harmonogram setkání:

- **Úvod:** Přivítání, vysvětlení účelu a cílů jednoduchým jazykem, zdůraznění důležitosti názorů dítěte. Stanovení pravidel (respekt, možnost kdykoli odejít).
- **Průběh:** Krátká uvolňovací aktivita, diskuse původních témat + možnost doplnění návrhů. Využití pomůcek (kartičky, obrázky, hlasování). Pauzy, voda, drobné občerstvení pro udržení pozornosti.
- **Závěr:** Shrnutí dohod, co se bude řešit a co přesahuje možnosti. Informace o dalším postupu a termínech. Poděkování, připomenutí dostupných kontaktů pro podporu.

• *Formy vyjádření a práce s názory dětí*

Děti mohou své názory sdělovat různými způsoby a je zásadní, aby měly možnost volby. Některé děti preferují přímý rozhovor, jiné se cítí jistěji, když využijí prostředníka, například opatrovníka, advokáta nebo jinou důvěryhodnou osobu. Další možností jsou nepřímé formy – videozáznam, zvuková nahrávka, psaný text, kresba či jiné kreativní vyjádření, jež pomáhají dětem vyjádřit složité myšlenky bez tlaku na verbální komunikaci. Nabídnutí více variant je klíčové, protože každé dítě má jiné potřeby, zkušenosti a míru komfortu. Důležité je také vytvořit prostředí, kde se dítě cítí bezpečně a má kontrolu nad tím, jak a kdy se vyjádří.

Jak s názory dětí naložit? Nestačí je pouze vyslechnout – odborníci musí názory zaznamenat přesně, bez zkreslení, a následně je vyhodnotit. Je třeba určit, co lze realizovat okamžitě, co vyžaduje další kroky a co je mimo kompetence. Dětem je nutné poskytnout jasnou zpětnou vazbu: Vysvětlit, jak jejich názor ovlivnil rozhodnutí, proč některé návrhy nebyly přijaty a co bude následovat. Tento krok je zásadní pro budování důvěry – dítě musí vidět, že jeho hlas má skutečný význam. Pokud realizace vyžaduje další zdroje, odborník by měl aktivně vyhledat vhodné služby či podporu, například komunitní programy nebo specializované organizace, aby se naplnila přání dítěte. Typickým příkladem může být zajištění volnočasových aktivit pro dítě se zdravotním postižením, pokud to samo navrhlo.

• *Následná opatření*

Zpětná vazba je klíčová pro participaci dětí, protože ukazuje, že jejich názory byly slyšeny a respektovány. Odborníci by měli pravidelně a bezodkladně informovat děti o výsledcích jejich zapojení a umožnit jim otevřenou diskusi o rozhodnutích, včetně vysvětlení, proč některé návrhy nebyly přijaty. Děti musí znát možnosti přezkumu a zpochybnění rozhodnutí a mít přístup k informacím, jak podat stížnost nebo se domáhat nápravy, s podporou dospělých či organizací pro další kroky.

Pro udržení důvěry je nezbytné aktivně rozvíjet vztahy s dětmi i jejich rodinami. To zahrnuje **pravidelný kontakt** (např. krátké informativní zprávy, osobní setkání), **zapojení do běžných aktivit** (společné hry, kreativní činnosti), **uznání jejich přínosu** (pochvala, poděkování) a **transparentnost** (jasné informace o tom, co se děje a proč). Při ukončení spolupráce je důležité děti včas informovat, nabídnout prostor pro otázky a osobně se rozloučit – ideálně v přátelské atmosféře, která posílí jejich důvěru v budoucí participační procesy.

• *Zhodnocení, reflexe*

Participace je nepřetržitý proces, nikoli jednorázové setkání. Pro její podporu je klíčové reflektovat zkušenosti, které ovlivnily předchozí zapojení. Tyto poznatky by měly být využity k plánování budoucí participace a k vytváření vstřícnějšího prostředí. Je nezbytné kriticky se zamýšlet nad převládajícími společenskými postoji a organizačními postupy, které mohou omezovat dětský hlas a jeho vliv, a aktivně hledat cesty, jak tyto bariéry překonat.

KDE SE DĚTSKÁ PARTICIPACE ODEHRÁVÁ?

Dětská participace se projevuje v různých prostředích, kde má vždy svá specifika a dopady na rozvoj dítěte.

- **V rodinném prostředí:** V běžném rodinném životě se děti učí vyjadřovat názory a podílet se na rozhodování (např. výběr dovolené, rodinný rozpočet). To posiluje jejich sebevědomí, zodpovědnost a učí je přirozeně se zapojovat i jinde. Rodiče však musí být ochotni naslouchat a vytvářet prostor pro komunikaci a respekt.
- **Ve školách:** Děti se zapojují prostřednictvím školních parlamentů, rad nebo diskusí s učiteli a anket. Jejich aktivní účast na rozvoji školy posiluje jejich vztah ke vzdělávání a umožňuje jim sdílet jejich myšlenky.
- **V komunitách:** Děti ovlivňují veřejný prostor a místní život, například rozhodováním o využití parků, kulturních akcích nebo komunitních projektech. To prohlubuje jejich sounáležitost s komunitou a rozvíjí schopnost řešit společné problémy.
- **V procesních systémech (např. OSPOD, soudy, policie, zdravotnictví):** Zde je participace pro děti klíčová, aby mohly ovlivňovat rozhodnutí s velkým dopadem na jejich životy. Profesionálům pomáhá lépe odhalit potřeby dětí a navrhnout vhodnější řešení. Využívají se zde speciální nástroje jako obrázkové materiály, smajlíci nebo signální kartičky k vyjádření pocitů a potřeb. Je zásadní, aby dospělí komunikovali s dětmi respektujícím způsobem, informovali je a důstojně je zapojovali do řešení jejich situací.⁹

⁹ Brůžková, Z.; Nováková, K. *Jak na participaci?* Metodický průvodce, Lumos [on-line].

PRAKTICKÁ ČÁST

JAK JSME POSTUPOVALI PŘI TVORBĚ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Praktická část vychází z rozhovorů s odborníky, kteří pracují s dětmi, především s těmi, kteří s dětmi pracují ve složitých situacích, např. v rámci soudních řízení – zejména při rozvodových a porozvodových sporech. Tyto situace patří k nejnáročnějším formám zapojení dítěte, protože zahrnují široké spektrum odborníků (soudci, OSPOD, psychologové, mediátoři) a rozhodnutí mají zásadní dopad na život dítěte.

Zároveň je důležité zdůraznit, že OSPOD v těchto řízeních vystupuje především v roli **kolizního opatrovníka**, nikoli jen jako orgán ochrany podle § 6 zákona o SPOD. Participace dítěte je klíčová v obou rolích OSPOD – u každé však jinak: Při ochraně práv jde o zajištění bezpečí a informovanosti, při opatrovnictví o aktivní zastupování zájmů dítěte.

Kromě rozhovorů jsme využili diskuse ve fokusních skupinách a individuální rozhovory na téma dětské participace. Díky tomu jsme získali pohledy z praxe, konkrétní zkušenosti a tipy, které pomáhají lépe porozumět tomu, co v těchto situacích funguje a kde jsou největší výzvy.

Pracovník OSPOD

Specifika participace dětí v rámci sociálně-právní ochrany

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), jehož činnost vychází ze zákona č. 359/1999 Sb., neplní pouze roli ochránce ohrožených dětí, ale také aktivně podporuje jejich zapojení do rozhodovacích procesů, které se jich týkají. Dětská participace je vnímána jako klíčový princip – nejen právní, ale i praktický – který pomáhá lépe porozumět potřebám dítěte a posiluje jeho postavení v systému péče.

Participace dětí není pouze zákonnou povinností, ale klíčovým nástrojem pro efektivní a citlivou práci s dítětem. Znamená aktivní zapojení dítěte do rozhodovacích procesů, které se ho přímo týkají, a respekt k jeho právům.

OSPOD se neomezuje pouze na identifikaci ohrožených dětí. V rámci preventivní práce se zaměřuje na podporu rodin a posilování jejich schopností, přičemž důraz klade na to, aby dítě mělo možnost vyjádřit svůj názor a být slyšeno.

Právní rámec

Právo dítěte vyjádřit svůj názor vychází z mezinárodních i českých předpisů. **Úmluva o právech dítěte (čl. 12)** stanoví, že každé dítě, které je schopné formulovat svůj názor, má mít možnost ho svobodně vyjádřit ve všech záležitostech, které se ho týkají, a jeho názor má být brán vážně s ohledem na věk a vyspělost. Stejný princip je zakotven i v českém zákoně **č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, který ukládá orgánům povinnost umožnit dítěti vyjádřit se k rozhodnutím, která se ho týkají, a přihlížet k jeho názoru. V praxi to znamená nejen vytvořit prostor pro vyjádření, ale také zajistit, aby dítě rozumělo tomu, o čem se rozhoduje, a cítilo se bezpečně.

Proč je zapojení dětí v SPOD důležité?

- Posiluje důvěru dítěte v odborníky a zvyšuje pocit bezpečí při řešení jeho situace.
- Zvyšuje efektivitu opatření, protože vychází z reálných potřeb dítěte.
- Umožňuje dítěti aktivně se podílet na rozhodnutích, která ho přímo ovlivňují, a tím posiluje jeho pocit kontroly nad vlastním životem.
- Aktivní účast dětí snižuje jejich odpor a zvyšuje jejich ochotu spolupracovat při realizaci přijatých kroků.
- Pomáhá předcházet sekundární viktimizaci dítěte v procesu pomoci a ochrany.
- Posiluje kompetence dítěte a jeho schopnost samostatně řešit problémy a vyhledávat pomoc.

Zásady práce s názorem dítěte

- Názor dítěte musí být respektován, zaznamenán a zohledněn.
- Není rozhodující, zda odpovídá realitě – důležitý je subjektivní prožitek dítěte.
- Pokud nelze dítě přímo vyslechnout, využijte alternativní metody: pozorování, kresby, hry, pracovní listy.

Sdělený názor dítěte musí být:

Nástroje dětské participace v SPOD

Nástroje dětské participace v oblasti sociálně-právní ochrany dětí (SPOD) umožňují naslouchat potřebám a názorům dítěte v procesu pomoci, rozhodování a plánování služeb. Efektivní využívání těchto metod zajišťuje, že dítě není pouze pasivním příjemcem ochrany, ale aktivně se podílí na hledání řešení své situace.

Zapojení dítěte do rozhodování

- Nabízejte dětem možnost a prostor pro vyjádření přání, i když ne vždy mohou být splněna.
- Vytvářejte participační kulturu – dítě je součástí řešení, nejen objekt péče.

Příklad:

Dítě pomáhá navrhnout pravidla kontaktu s rodičem nebo výběr ze dvou vhodných variant péče, které pracovník připravil ve spolupráci s odborníky.

Informování dítěte

- Informujte dítě srozumitelně o tom, co se děje a proč a jaké jsou další kroky.
- Ujistějte dítě, že jeho názor je důležitý, ale konečné rozhodnutí činí dospělí s ohledem na jeho nejlepší zájem.
- Zaznamenávejte názor dítěte přesně, ideálně jeho vlastními slovy, a zahrnujte ho do veškeré dokumentace

Nástroje komunikace

- Přizpůsobujte jazyk věku a schopnostem dítěte, používejte jednoduchá a srozumitelná slova.
- Respektujte vývojovou úroveň dítěte, upravujte tempo rozhovoru i metody komunikace podle jeho individuálních potřeb.

- Využívejte vhodné metody práce s dětmi: kreslení, příběhy, obrázky či jiné kreativní pomůcky pro snadnější vyjádření názorů a emocí.
- Zajišťujte porozumění obsahu rozhovoru. Ověřujte, zda dítě všemu rozumí, a poskytněte prostor pro otázky.

Vhodné prostředí

- Vytvářejte bezpečné prostředí pro rozhovor. Zvolte klidné, důvěrné a přátelské místo mimo úřední prostory, kde se dítě cítí v bezpečí.
- Zajišťujte vztahovou kontinuitu, komunikujte s dítětem prostřednictvím osoby, kterou dítě zná a které důvěřuje.
- Respektujte dobrovolnost, dítě má právo rozhodnout, zda chce být slyšeno, netlačte ho k odpovědím.

Podpora emocionálního vyjádření

- Respektujte a přijímejte emoce dítěte bez hodnocení či zlehčování.
- Nabídněte dítěti možnosti zapojení do rozhodování, prostor pro přání a podporujte jej jako aktivní součást řešení, nikoli jen objekt péče.
- Aktivně naslouchajte: Nechte dítě domluvit, nepřerušujte ho, oceňte jeho otevřenost a validujte jeho pocity.

Příklad: interaktivní případová konference v Amalthea, z. s.

Organizace Amalthea zavedla metodu interaktivní případové konference, jež umožňuje dětem aktivně se podílet na řešení situací, které se jich týkají. Dítě je rovnocenným účastníkem setkání, má možnost vyjádřit své názory a přání, a to v bezpečném a přívětivém prostředí. Pomocí nástrojů, jako je knížka „Moje setkání“, výtvarné pomůcky nebo hry, pracovníci zjišťují postoje dítěte a připravují ho na společné jednání. Dítě si může zvolit místo, pozvat blízké osoby a spoluvytvářet atmosféru setkání. Tento přístup posiluje jeho důvěru, kompetence a schopnost spolurozhodovat o svém životě.¹⁰

Použití participativních nástrojů

- Dotazníky, karty „Co se mi líbí/nelíbí“, nástroje jako „Tři domečky“ nebo „Moje kruhy podpory“.
- Zapojení interaktivních prvků zvyšuje ochotu dítěte mluvit a sdílet.
- Rámcované rozhovory – vedené pomocí otevřených a bezpečných otázek.
- Práce s obrázky, kartami, škálováním pocitů – využitelné pro mladší děti nebo děti s omezenou verbální kapacitou.
- Kresby a modelování – přirozená forma vyjádření emocí a přání.
- Digitální aplikace a dotazníky – strukturovaná forma sběru názorů (např. ChildVoice, „Můj hlas“).
- Mapování rodiny – dítě může znázornit své vztahy, obavy a přání skrze grafické prvky.
- Zprostředkované sdělení – skrze důvěryhodnou osobu, pokud dítě nechce nebo nemůže mluvit přímo.

¹⁰ <https://www.amalthea.cz/spolecne-setkani-s-ditetem/>.

Příklad:

Dítě pracuje s nástrojem „Tři domečky“ (domeček, kde by chtělo žít; kde žije teď; kde by rozhodně žít nechtělo) – pracovník na základě toho zjišťuje jeho preference a potřeby v oblasti bezpečí a stability.

Oblasti vyhodnocení z pohledu dítěte

Tato tabulka shrnuje klíčové oblasti, ve kterých je důležité zohlednit a hodnotit dítětem sdílené vnímání a zkušenosti. Pomáhá profesionálům lépe porozumět potřebám dítěte tím, že reflektuje jeho subjektivní pohled na zdraví, vzdělávání, emoce, sociální vztahy, bezpečí a další významné aspekty jeho života.

Oblast	Hledisko dítěte
Zdraví	Jak se cítí, co potřebuje, zda mu něco chybí. U malých dětí lze využít pozorování?
Učení se	Jak vnímá školu, učení, rozvoj a podporu?
Emoce a chování	Jak rozumí svým emocím a chování, jak je vnímá okolí?
Rodinné a sociální vztahy	Kdo je pro něj důležitý, kdo ho podporuje, kdo mu způsobuje nejistotu?
Identita	Jak vnímá samo sebe, co si o sobě myslí, jak je se sebou spokojeno?
Sociální prezentace	Jak chápe reakce okolí na své chování, rozumí jim?
Samostatnost a sebeobsluha	Má možnost učit se novým dovednostem, zvládá odpovědnost, cítí se bezpečně?
Základní péče	Má naplněné základní potřeby, cítí se opečovávané?
Bezpečí a ochrana	Kde se cítí bezpečně, kde ohroženě – vnímání může být odlišné od očekávání dospělých?
Citová vřelost	Kdo mu projevuje náklonnost, od koho ji očekává, cítí se přijímané?
Stimulace a podněty	Má přístup k podnětům, není přetížené nebo zanedbané?
Vedení a hranice	Rozumí pravidlům, vnímá je jako jasná a bezpečná?
Stabilita	Má pocit jistoty, předvídatelnosti, ví, co se bude dít?
Rodinná historie a fungování	Jak chápe situaci v rodině, co považuje za problém nebo oporu?
Širší rodina	Kdo je pro něj důležitý, kdo ho podporuje nebo ohrožuje – bez ohledu na příbuznost?
Bydlení	Jak se cítí doma, má prostor pro odpočinek, učení, hru?
Zaměstnání	Jak vnímá pracovní vytížení rodičů, dopad na péči a atmosféru doma?
Finanční situace	Vnímá nedostatek, cítí se kvůli tomu ohrožené nebo vyloučené?
Komunita a služby	Má přístup ke škole, lékaři, volnočasovým aktivitám, ví, na koho se obrátit?

Příklady dobré praxe v SPOD

Participace v rámci podrobného vyhodnocení situace rodiny

Participace dítěte v procesu podrobného vyhodnocování situace dítěte a rodiny je přirozenou a nezbytnou **součástí mapování rizik, potřeb a ochranných faktorů**. Zjištění názoru a přání dítěte je zákonem stanovenou povinností, ale zároveň i klíčem k porozumění jeho životní situaci. Není možné k tomuto kroku přistupovat formálně – je třeba vnímat dítě jako aktivního účastníka, nikoli pouze jako zdroj informací. **Věk ani mentální schopnosti dítěte nejsou překážkou pro jeho zapojení**. Pokud není možné s dítětem přímo komunikovat, lze využít jiné přístupy, jako je pozorování, hra, pracovní listy nebo kreativní metody.¹¹ Důležité je přizpůsobit způsob zjišťování jeho možnostem a aktuálnímu psychickému stavu.

Dítě je často tím nejdůležitějším, kdo může poskytnout informace o tom, co **vnímá jako ohrožující a co mu naopak přináší pocit bezpečí a podpory**. I když jeho pohled nemusí vždy odpovídat objektivní realitě – například může popírat ohrožení z obavy z budoucnosti – je nezbytné jeho názor a přání zohlednit při návrhu opatření. Pokud není možné přání dítěte naplnit, je třeba jeho očekávání citlivě ošetřit a vysvětlit mu důvody. Participace dítěte tak není jen formálním krokem, ale zásadním prvkem, který ovlivňuje kvalitu a smysluplnost celého procesu vyhodnocování i následné intervence.

Informování dítěte o závěrech vyhodnocení a zapojení do IPOD

Při vyhodnocování situace dítěte sociální pracovník aktivně zjišťuje jeho pohled a začleňuje jej do individuálního plánu ochrany dítěte (IPOD). Tento dokument není jen administrativní nástroj – slouží k tomu, aby dítě mělo možnost ovlivnit rozhodnutí, která se ho týkají, a cítilo, že jeho názor má váhu. Důležitým momentem v tomto procesu je také případová konference. Ta vytváří prostor, kde se setkávají všichni klíčoví lidé a kde má dítě příležitost otevřeně sdílet své postoje a přání. Spojení IPOD a konference je zásadní, protože umožňuje, aby se informace od dítěte promítly přímo do plánování a aby se jeho hlas neztratil mezi ostatními pohledy.

I když konkrétní pomoc často poskytují jiné instituce – školy, neziskové organizace nebo specializované služby – OSPOD zůstává klíčovým koordinátorem. Sleduje, zda je dítěti nasloucháno, propojuje jednotlivé aktéry a zajišťuje, aby podpora byla smysluplná a respektovala hlas dítěte.

- Dítě by mělo být (přiměřeně věku a vyspělosti) seznámeno se závěry vyhodnocení, aby rozumělo tomu, co se bude dít.
- Závěry je nezbytné propojit s cíli IPOD, zejména pokud se dítěte přímo týkají.
- Vysvětlení má mimo jiné zabránit tomu, aby dítě vinilo sebe za situaci v rodině.
- Dítě má být ujištěno, že dospělí (včetně OSPOD) pracují na zajištění jeho bezpečí a podpoře rodiny.
- Přání dítěte bývá součástí IPOD, ale většina informací by měla být známa již z vyhodnocení.
- I když přání dítěte nelze vždy naplnit, je důležité je zohlednit a reflektovat v plánování.
- Samotné zjišťování názoru dítěte má významný participační efekt.

¹¹ Např. viz https://www.amalthea.cz/data/File/IPK/IPK_Pracovni_listy_komplet_2018.pdf.

Shrnutí

Participace dítěte není jednorázový úkon, ale dlouhodobý proces, který vyžaduje citlivost, metodickou připravenost a skutečný respekt k právům dítěte. Posiluje kvalitu rozhodnutí a přispívá k ochraně a rozvoji dítěte. V systému SPOD bychom měli směřovat k tomu, aby se zapojení dětí stalo standardem, nikoliv výjimkou.

Pracovník OSPOD má klíčovou roli při zajištění toho, aby dítě nebylo pouze objektem ochrany, ale aktivním subjektem v rozhodování o svém životě. OSPOD tak naplňuje nejen ochrannou funkci, ale i roli průvodce, který dítě podporuje na cestě k větší samostatnosti a důvěře.

Materiál pro práci s dítětem

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako pracovník OSPOD srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který v praxi běžně používáte. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

¹¹ Např. viz https://www.amalthea.cz/data/File/IPK/IPK_Pracovni_listy_komplet_2018.pdf.

KDYŽ MLUVÍŠ S PRACOVNÍKEM OSPOD

Dětská participace v rámci ochrany dětí – co to je a proč je to důležité?

Co je to participace?

Dětská participace u OSPOD znamená, že když dospělí řeší rodinné věci, které se tě týkají, máš právo říct, co si myslíš a jak se cítíš. Sociální pracovníci ti mají naslouchat, vysvětlit ti, co se děje, a brát tvůj názor vážně. Nejde o to, abys všechno rozhodoval/a sám/sama, ale aby ses mohl/a vyjádřit a pomoci tak dospělým udělat nejlepší rozhodnutí pro tebe a tvůj život.

Participace je, když se dospělí lidé ptají dětí, jak se cítí, sdělují jim VŠECHNY informace, i ty nepohodlné, zkrátka vysvětlují a zapojují je.

Proč je důležité, abys mluvil/a?

- **Tvůj názor je důležitý** – pomáhá, aby tě lépe pochopili a mohli ti opravdu pomoci.
- **Cítíš se bezpečněji** – když víš, co se děje, nemáš strach z neznámého.
- **Jsi součástí řešení** – nejsi jen někdo, o kom se rozhoduje, ale můžeš být i spoluautorem/spoluautorkou toho, jak to bude dál.
- **Získáváš důvěru k dospělým** – když tě berou vážně, nebývá všechno tak těžké.
- **Zároveň víš, že dospělí rozhodují ve tvém zájmu** – tvůj názor pomáhá, ale dospělí se starají, aby pro tebe bylo všechno co nejlepší.

Jak probíhá kontakt s OSPOD?

- **Vysvětlí ti, co se bude dít** – aby ses nemusel/a bát a věděl/a, co očekávat.
- **Budou se tě ptát** – jak se cítíš, co bys chtěl/a a jak všemu rozumíš.
- **Můžeš se vyjádřit tak, jak ti to vyhovuje** – některé děti mluví, jiné kreslí, píšou, vybírají

obrázky nebo si hrají. Není to špatně – jde o to, abys mohl/a vyjádřit, co cítíš.

- **Využívají se různé pomůcky** – můžeš pracovat s kartami, obrázky, teploměry nálady, mapami vztahů nebo jinými pomůckami, které ti pomohou říct, co cítíš.
- **Tvůj názor je součástí dokumentace** – to, co řekneš, bude zapsáno a zohledněno při rozhodování.
- **Máš právo říct, že nechceš mluvit** – nikdo tě nenutí, když si ještě neumíš představit, co bys chtěl/a sdělit.
- **Pomohou ti najít řešení společně s tebou a tvou rodinou** – nejde o to, že někdo rozhoduje za tebe, ale o to, že jsi součástí týmu.

Jak můžeš vyjádřit svůj názor?

- Můžeš mluvit na schůzkách nebo rozhovorech s pracovníci nebo pracovníkem OSPOD – můžeš se na to připravit.
- Nakresli to, napiš nebo použij obrázky – když je to pro tebe lepší než mluvení.
- Popiš, co ti dělá radost nebo co tě trápí – a co bys rád/a změnil/a.
- Řekni, když něčemu nerozumíš nebo se bojíš – OSPOD ti pomůže pochopit vše jasně.
- Zapoj se do plánování, jak ti budou pomáhat – společně najdete nejlepší cestu.

Co ti pomůže cítit se dobře?

- Klidné a přátelské prostředí mimo úřední místnosti.
- Mluvit s osobou, kterou znáš a které věříš.
- Používání obrázků, her nebo příběhů, pokud je pro tebe taková komunikace snadnější.
- Mít možnost říct, že se chceš zapojit, ale i to, že chceš mlčet.

Pamatuj si!

- Tvůj hlas je důležitý – i když jsi malý/malá nebo to není jednoduché říct.
- Nemusíš všechno říkat hned – máš právo si rozmyslet, co chceš sdělit.
- Tvůj názor zapíšou a musí ho brát vážně.
- Když nemůžeš mluvit přímo, OSPOD použije jiné způsoby, aby zjistili, co si myslíš.
- Pokud tvé přání nejde splnit, vysvětlí ti proč a pomohou najít jiné řešení.

Kde najdeš pomoc?

Někdy se může stát, že se necítíš dobře. Zkus se svěřit někomu dospělému, kdo ti rozumí a komu důvěřuješ. Může to být třeba sociální pracovník, psycholog nebo i učitel. Tito lidé jsou tu od toho, aby ti pomohli. Pokud nemáš chuť mluvit přímo s někým ve svém okolí, můžeš zavolat na **krizovou linku** – tam ti vždycky někdo naslouchá, bez ohledu na to, co se děje. Pamatuj, že máš vždycky právo dostat pomoc.

Můj hlas je důležitý!

Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš s pracovníkem OSPOD.

- **Je pro mě důležité, aby...**

(např. mě někdo vyslechl, abych mohl/a být se sourozencem, aby na mě nikdo nekřičel)

- **Osoba, které důvěřuju, je...**

(např. moje teta, paní učitelka, kamarád, můj pes...)

- **Nejvíc mě uklidní, když...**

(např. mi někdo řekne, co se bude dít, si mohu kreslit, mám u sebe plyšáka)

- **Přál/a bych si...**

(např. aby mě někdo pochopil, abychom mohli být zase doma, abych nemusel/a mít strach)

Pamatuj, že tvůj názor a pocity jsou důležité. OSPOD je tu proto, aby ti pomohl a naslouchal ti, nejen aby rozhodoval za tebe. Když mluvíš otevřeně a spolupracuješ, pomáháš sám/sama sobě i těm, kteří se o tebe starají. Společně můžeme najít to nejlepší řešení pro tvůj život, kde se budeš cítit bezpečně a spokojeně. Neboj se mluvit o tom, co cítíš a co bys potřeboval/a.

Sociální pracovník v sociálních službách

Specifika participace dětí v sociálních službách

Participace dětí v sociálních službách představuje klíčový princip, který přispívá k ochraně jejich práv, rozvoji autonomie a posílení jejich kompetencí. V kontextu sociální práce s dětmi je důležité vytvářet prostředí, kde se děti mohou bezpečně vyjadřovat k otázkám, které se jich týkají, a kde je jejich názor brán vážně. Zapojením dítěte do rozhodování mu dáváme najevo, že jeho hlas má váhu, což přispívá k hledání řešení, která jsou pro dítě smysluplná a bezpečná.

Participace se v sociálních službách pro děti a mládež odehrává nejen v rámci individuální práce, ale také v komunitních a seberozvojových aktivitách – například při spolurozhodování o programu volnočasových klubů, zapojení do dětských skupin nebo při ovlivňování pravidel služby. Tyto zkušenosti posilují pocit sounáležitosti, důvěry a schopnosti ovlivňovat dění kolem sebe.

Právní rámec

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Tento zákon stanovuje zásady poskytování sociálních služeb, mezi nimiž je i respekt k lidské důstojnosti, podpora samostatnosti a aktivní zapojení uživatele do rozhodování o poskytované službě (§ 2). Uživatel (včetně dítěte) má právo spolurozhodovat o průběhu služby a být informován o všech krocích, které se ho týkají.

Standardy kvality sociálních služeb

Standardy kladou důraz na individuální přístup, aktivní zapojení uživatele do plánování služby (Standard č. 5 – individuální plánování průběhu služby) a na ochranu práv uživatelů (Standard č. 2). V praxi to znamená, že dítě má být informováno srozumitelným způsobem, má mít možnost vyjádřit svůj názor a tento názor má být zohledněn při rozhodování o poskytované podpoře.

Proč je zapojení dětí v sociálních službách důležité?

- Naslouchání dětem posiluje jejich bezpečí, podporuje prevenci zanedbávání, násilí a zneužívání a snižuje riziko přehlížení jejich potřeb v systému sociální prevence.
- Děti mají jedinečný pohled na svou situaci a prostředí, který se může zásadně lišit od pohledu dospělých. Jejich zkušenosti a názory pomáhají lépe porozumět rodinným a sociálním problémům a efektivněji plánovat podporu.
- Zapojení dětí do rozhodování přispívá k transparentnosti a kvalitě sociální práce, zvyšuje efektivitu intervencí.
- Aktivní participace rozvíjí u dětí odpovědnost, sebevědomí a schopnost rozhodovat o svém životě. Zároveň posiluje jejich důvěru v sociální pracovníky a instituce.

Nástroje dětské participace v sociálních službách

Dětská participace je klíčová pro rozvoj dětí, v praxi ji však může být náročné zajistit. V následujících bodech najdete konkrétní tipy a nástroje, které vám pomohou efektivně zapojit děti do rozhodování a chodu služby.

Informování a zapojování dětí

- Mějte dětské verze informačních materiálů (letáky, brožury, plakáty s jednoduchým jazykem a obrázky).
- Zveřejňujte informace na nástěnkách, webových stránkách a sociálních sítích, aby byly snadno dostupné všem dětem.
- Zapojujte děti do tvorby pravidel, programu a prostředí služby (např. prostřednictvím parlamentu, skupinových diskusí).

Příklad: NZDM Pacifik (Komunitní centrum Motýlek) – klubová rada s reálným dopadem

V nízkoprahovém klubu se děti pravidelně účastní klubové rady, kde samy rozhodují o aktivitách, rozpočtu nebo výběru preventivních programů. Důležité je, že jejich rozhodnutí mají viditelný dopad – například jde o nákup vybavení nebo změnu programu. Tím se posiluje jejich pocit zodpovědnosti a důvěra v to, že jejich hlas má skutečný význam. Klubová rada je vedena samotnými dětmi, což podporuje jejich samostatnost a zapojení.

Přátelské prostředí

- Vytvářejte bezpečný a příjemný prostor, kde se děti cítí vítané a mohou svobodně vyjadřovat své názory.
- Zohledňujte věkové a individuální potřeby dětí – umožněte zapojení i nejmladším dětem, přizpůsobte komunikaci jejich možnostem.
- Buďte diskrétní a respektující, aby se děti cítily bezpečně při sdílení svých názorů.

Využití komunikačních pomůcek

- Používejte grafické a mapovací nástroje (např. metoda „Tři domy“/„Víla a čaroděj“, dětské mapovací karty), které dětem usnadní vyjádření potřeb a myšlenek.¹²
- Zařazujte kreativní a neverbální formy vyjádření (tvoření, hra, práce s materiálem), zejména u dětí s omezenými verbálními dovednostmi.¹³
- Využívejte tzv. teploměry nálady, hlasování, dotazníky a další alternativní způsoby pro získání zpětné vazby od dětí, které preferují neformální komunikaci.
- Opakujte a shrnujte odpovědi dětí, abyste ověřili porozumění a zajistili, že jste správně zachytili jejich názor.

¹² Ratolest Brno. Dobrá praxe v zapojování dětí do rozhodovacích procesů. Dostupné z: https://www.umpod.cz/documents/35829/41781/10.Ratolest_Brno-_Dobra_praxe_v_zapojovani_deti_do_rozhodovacich_procesu.pdf.

¹³ IQ Roma Servis. Metodika zjišťování potřeb dětí a jejich participace. Dostupné z: <https://iqrs.cz/wp-content/uploads/2015/12/Metodika-zjistovani-potreb-deti-a-jejich-participace.pdf>.

Příklad:

Teplořet nálad je jednoduchý vizuální nástroj, který pomáhá dětem vyjadřovat a rozpoznávat jejich aktuální emoce. Slouží jako efektivní komunikační pomůcka, usnadňuje rozhovor o pocitech i těm dětem, které mají potíže s verbálním vyjadřováním. Je velmi funkční i pro děti se specifickými potřebami, protože umožňuje komunikaci bez nutnosti složitých slov.

Zpětná vazba

- Využívejte zpětnou vazbu k úpravě služeb a zapojte děti do rozhodování o změnách.
- Sbírejte zpětnou vazbu průběžně – ústně při aktivitách, prostřednictvím dotazníků, individuálních rozhovorů či skupinové diskuse.
- Informujte děti o tom, jak byla jejich zpětná vazba využita (co se změnilo, co nebylo možné realizovat a proč).

Vzdělání a odbornost sociálních pracovníků

- Pracujte s ověřenými metodickými materiály a sdílejte je v rámci týmu.
- Účastněte se vzdělávání a intervizí zaměřených na participaci dětí, vedení rozhovorů a práci s různými věkovými skupinami.
- Vyhledávejte inspiraci a příklady dobré praxe.
- Reflektujte vlastní přístup a hledání nových cest, jak dětem umožnit větší zapojení a sebevyjádření.

Spolupráce s odborníky

- Zapojte děti do případových konferencí a setkání s dalšími odborníky, pokud je to možné a bezpečné.
- Zajišťujte, aby hlas dítěte byl slyšen i v případech, kdy se nemůže účastnit osobně (např. prostřednictvím záznamů, materiálů).
- Podporujte multidisciplinární spolupráci a sdílení informací mezi školami, OSPOD, zdravotníky a dalšími aktéry.
- Obhajujte práva dětí ve všech institucích, nejen v rámci vlastní služby.
- Podporujte síťování a sdílení zkušeností mezi organizacemi, které pracují s dětmi.

Příklad: NZDM Beztíže (DDM Praha 3 – Ulita) – participace skrze veřejné akce

Děti se podílejí na přípravě a realizaci veřejných akcí, kde prezentují své dovednosti a názory. Tyto akce nejen zvyšují jejich sebevědomí, ale také propojují klub s širší komunitou. Opačovaná účast je navíc motivována drobnou odměnou, což podporuje dlouhodobé zapojení a rozvoj dětí v bezpečném a respektujícím prostředí.

Zapojení dítěte v průběhu sociální služby

Zapojení dítěte do všech klíčových fází průchodu sociální službou je zásadní nejen pro naplnění jeho práv, ale i pro efektivitu samotné podpory. Dětská participace má v praxi konkrétní podobu v každém kroku spolupráce.

Jednání se zájemcem o službu a mapování potřeb: Dítě má být přizváno k rozhovoru. Při zjišťování potřeb využívejte věku přiměřené nástroje. Dejte dítěti možnost popsat, co vnímá jako problém a co by si přálo změnit.

Tvorba cílů spolupráce: Cíle spolupráce nastavujte společně s dítětem. Dítěti pomáhejte při formulování jeho vlastních představ o tom, čeho chce dosáhnout. Je potřeba dítěti vysvětlit, jaké možnosti služba nabízí. Využívejte dětské verze individuálních plánů, aby dítě rozumělo dohodnutým krokům.

Realizace intervencí: Zapojujte dítě do rozhodování o průběhu aktivit a intervencí. Nabízejte mu možnost vybírat z navržených variant, podílet se na tvorbě pravidel a hodnotit, co mu pomáhá a co ne. Průběžná zpětná vazba umožní upravovat postup podle aktuálních potřeb dítěte.

Revize cílů: Společně s dítětem pravidelně hodnotte dílčí kroky a naplňování cílů. Ptejte se, co se změnilo, co mu vyhovuje a co by potřebovalo jinak. Vysvětľujte, jak jste jeho zpětnou vazbu využili.

Ukončení služby: Při ukončení služby dítě informujte o důvodech a dalším postupu. Podpořte ho v reflexi celé zkušenosti, co mu služba přinesla, co by mohlo být v budoucnu jiné. Ujistěte dítě, že jeho hlas měl v průběhu služby skutečný význam.

Příklad:

Pro účely mapování potřeb dětí mohou být využívány jednoduché kreativní listy, které napomáhají ke společnému vytváření individuálního plánu. Listy mohou být přizpůsobeny zájmům dítěte například pomocí obrázků či motivů. Jsou doplňovány jednoduchými otázkami a volnými políčky, kam mohou děti psát nebo kreslit své odpovědi. Tímto způsobem je dětem umožněno aktivně se zapojit do plánování a vyjádřit vlastní pohled.¹⁴

Příklady dobré praxe v SPOD

Dětské verze dokumentů

Vytvářet dětské verze klíčových dokumentů (například informací o službě, individuálních plánů nebo pravidel) znamená převádět složité texty do jednodušší, srozumitelné a vizuálně přitažlivé podoby. Dětské dokumenty využívají jednoduchý jazyk, krátké věty, obrázky a barvy, aby byly přístupné i mladším dětem nebo dětem s různou úrovní porozumění. Důležitým krokem je také konzultace těchto materiálů přímo s dětmi. Ty mohou navrhnout úpravy nebo doplňky, aby dokumenty skutečně odpovídaly jejich potřebám a byly pro ně srozumitelné.

¹⁴ <https://www.aufori.cz/materialy-ke-stazeni>.

Peer pracovníci a dobrovolníci

Peer pracovníci (děti či mladí lidé s vlastní zkušeností se službou) a dobrovolníci přinášejí do služeb autentickou perspektivu a mohou být důležitou oporou pro ostatní děti. Díky sdílené zkušenosti dokážou lépe porozumět jejich potřebám, podpořit je v těžkých situacích a motivovat k aktivnímu zapojení.

Peer podpora je vnímána jako méně formální, přirozenější a často důvěryhodnější než běžná práce dospělých pracovníků. Zároveň přispívá ke zvyšování kompetencí samotných peer pracovníků a podporuje jejich osobní rozvoj.

Skupiny sebeobhájců

Sebeobhájci často vystupují při setkáních s vedením organizací, na konferencích nebo při veřejných akcích, kde prezentují své zkušenosti a návrhy na zlepšení služeb. To přináší do sociální politiky autentický pohled. Takto je dětem a mladým lidem umožněno sdílet zkušenosti, vzájemně se podporovat a společně prosazovat svá práva. V těchto skupinách se děti učí, jak efektivně vyjadřovat své potřeby a stanoviska, jak komunikovat s institucemi a jak ovlivňovat rozhodování, které se jich týká.

Shrnutí

Dětská participace v sociálních službách je nejen právem dítěte, ale také cestou k efektivnější a smysluplnější podpoře. Skutečné zapojení dítěte vyžaduje respekt, trpělivost a ochotu naslouchat jeho potřebám i názorům. Každý pracovník může svým přístupem přispět k tomu, aby se dítě cítilo bezpečně, bylo motivované spolupracovat a mělo důvěru v proces, kterým prochází. Díky těmto principům a doporučením můžete podporovat děti v tom, aby byly aktivními tvůrci svého života a měly skutečný vliv na rozhodnutí, která se jich týkají.

Jak to vysvětlit dětem?

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako sociální pracovník srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který běžně používáte při práci v nízkoprahovém prostředí. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

KDYŽ MLUVÍŠ SE SOCIÁLNÍM PRACOVNÍKEM

Dětská participace v sociální práci – co to je a proč je důležitá?

Co je to participace?

Participace znamená, že máš právo mluvit o svých potřebách, pocitech a přáních. Sociální pracovníci ti mají naslouchat, brát tě vážně a spolupracovat s tebou na hledání řešení. Nejde jen o to, co potřebují rodiče nebo odborníci, ale jedná se především o tebe. Tvůj názor je důležitý a pomáhá najít řešení, která jsou pro tebe opravdu dobrá a bezpečná.

Proč je důležité, abys mluvil/a?

- **Tvůj názor má váhu** – ty nejlíp víš, jak se cítíš a co potřebuješ. Tvůj názor pomáhá najít řešení, která budou opravdu fungovat.
- **Cítíš se bezpečněji** – když víš, že tě někdo poslouchá, můžeš se lépe svěřit, když je něco špatně.
- **Rozvíjíš se** – učíš se mluvit otevřeně, spolupracovat a mít zodpovědnost za svůj život.
- **Získáváš zkušenosti** – naučíš se mluvit o svých potřebách, řešit problémy a spolupracovat s dospělými.
- **Zažíváš důvěru a respekt** – sociální pracovníci ti naslouchají a berou tě vážně.

Jak se můžeš říct svůj názor?

- **Řekni svůj názor** – můžeš mluvit se sociálním pracovníkem, svěřit se, co tě trápí nebo co bys chtěl/a změnit.
- **Ptej se** – pokud něčemu nerozumíš, klidně se zeptej, sociální pracovníci ti vše rádi vysvětlí.
- **Napiš, nakresli, hraj si** – pokud ti lépe jde kreslit, psát nebo si hrát, využij to. Není to špatně – každý má svůj způsob, jak říct, co cítí.

- **Pomáhej tvořit pravidla** – můžeš se účastnit samostatných schůzek nebo se zapojit do skupinových aktivit.
- **Poděl se o zpětnou vazbu** – řekni, co se ti líbí nebo co by šlo zlepšit, aby ti podpora lépe vyhovovala.
- **Poděl se o své zkušenosti s dalšími dětmi** – můžeš být součástí dětského parlamentu, připojit se k peer skupině nebo se podělit o své zkušenosti s vedením organizace.

Pamatuj si!

- Každé dítě má právo být slyšeno – bez ohledu na věk nebo na to, jak se vyjadřuješ.
- Máš právo znát informace – máš právo vědět, co se děje a proč.
- Můžeš říct: „Nechci mluvit“ – nikdo tě nemůže nutit, když se ti nechce.
- Spolu to zvládneme lépe – když spolupracuješ, pomáháš sobě i ostatním.
- Máš právo na bezpečí a respekt – tvoje pocity a názory jsou důležité.

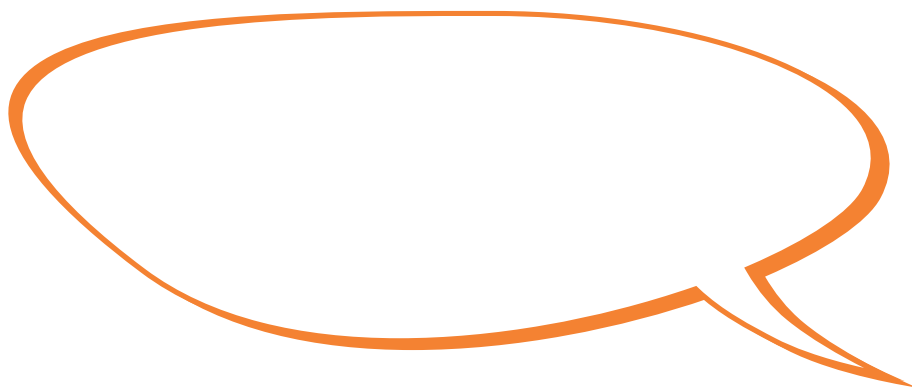
Kde najdeš pomoc?

Když tě něco trápí nebo potřebuješ poradit, nejsi na to sám/sama. Můžeš si vždycky promluvit s dospělým, kterému důvěřuješ – třeba s psychologem, sociálním pracovníkem (například z OSPOD), učitelem nebo jinou osobou, která ti chce pomoci. Když si nebudeš vědět rady, můžeš také zavolat na krizovou linku – tam ti naslouchají a pomohou, ať se děje cokoli.

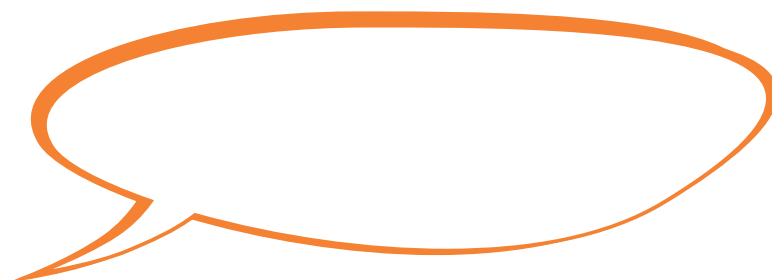
Můj hlas je důležitý!

Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš se sociálním pracovníkem.

- **Je pro mě důležité, aby sociální pracovník věděl, že...**
(co ti pomáhá cítit se bezpečně, jak poznáš, že tě chápou)

- **Osoba, které důvěřuju a se kterou mohu mluvit, je...**
(kdo ti pomáhá, když potřebuješ poradit nebo se svěřit)

- **Chtěl/a bych, aby se mě dospělí více ptali na...**

(o čem bys chtěl/a mluvit, co je pro tebe důležité)

- **Když se něco nelíbí, rád/a to řeknu takto...**

(jak nejraději vyjadřuješ své pocity – mluvením, psáním, kreslením nebo jinak)

Sociální služby jsou tu, aby ti pomohly. Společně s dospělými a ostatními dětmi můžeš tvořit prostředí, kde se každý cítí dobře a má možnost ovlivnit, co se kolem něj děje. Neboj se mluvit, navrhopvat změny a být součástí řešení!

Policista

Specifika participace dětí u policie

Dětská participace znamená aktivní zapojení dětí do rozhodování o věcech, které s nimi souvisí. U policie se jedná zejména o tzv. procesní participaci. Děti mají právo být informovány a důstojně zapojeny do řešení situací, které se jich týkají (např. výslechy, vyšetřování). Je důležité zdůraznit, že právě přístup policisty může zásadně ovlivnit, jaký zážitek si dítě z tohoto kontaktu odnese. I když je setkání často krátké, jeho dopad na dítě může být dlouhodobý. Důvěra, kterou dítě k policistovi během krátkého setkání získá, může mít zásadní vliv na jeho budoucí vztah k autoritám i na jeho ochotu spolupracovat v dalších situacích.

Právní rámec

Policie České republiky přistupuje k dětem jako ke zvlášť zranitelným obětem, což znamená, že při jakémkoliv úkonu, ať už jde o výslech poškozeného, svědka, nebo podezřelého, musí být zajištěna maximální ohleduplnost a bezpečí dítěte. Cílem je nejen získání potřebných informací, ale především ochrana práv dítěte a prevence tzv. sekundární viktimizace, tedy opětovného psychického zranění v důsledku policejního postupu.

Strategie Rady Evropy pro práva dítěte 2022–2027

Tato strategie definuje justici přátelskou k dětem jako systém, kde jsou děti vnímány jako plnohodnotní aktéři s právem na informace, účast a respektování jejich názorů. Tento přístup zdůrazňuje, že děti mají být v justičních procesech chráněny, informovány a jejich názor musí být respektován a brán v úvahu, přičemž je kladen důraz na důstojné zacházení a možnost právní pomoci.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 167/2010

Pokyn policejního prezidenta č. 167/2010 upravuje činnost policie v oblasti práce s dětmi a mládeží, zejména při výsleších a dalších úkonech. Stanovuje postupy pro poučení dítěte i jeho zákonných zástupců, využívání specialistů a pomůcek k usnadnění komunikace s dětmi, pravidla pro sdílení informací s dalšími institucemi i zásady ochrany zvlášť zranitelných obětí. Určuje, že s dítětem jedná pouze orgán činný v trestním řízení, že neodkladné úkony se konají v civilním oblečení a že děti do 15 let nesmí být vyslýchány v nočních hodinách, aby nedošlo k ohrožení jejich duševního či mravního vývoje.

Proč je zapojení dětí u policie důležité?

- Děti vnímají svět jinak než dospělí a jejich zkušenosti mohou zásadně pomoci při objasňování případů i při prevenci rizik.
- Naslouchání dětem zvyšuje jejich bezpečí, pomáhá předcházet násilí, zneužívání i sekundární viktimizaci.
- Dětská participace rozvíjí kompetence dětí, posiluje jejich důvěru v instituce a přispívá k transparentnosti a důvěryhodnosti policie.
- Vytváří základ pro občansky aktivní a soudržnou společnost.

Nástroje dětské participace u policie

Úspěšná práce s dětmi v policejní praxi vyžaduje nejen citlivý přístup, ale i konkrétní nástroje, které dětem umožní aktivně se zapojit do procesů, jež se jich týkají. Správně zvolená metoda a prostředí mohou zásadně ovlivnit, jak dítě situaci prožije, zda se bude cítit bezpečně a zda bude ochotné spolupracovat. Následující přehled nabízí praktické postupy a doporučení, jak v každodenní policejní praxi podporovat dětskou participaci a chránit práva i psychickou pohodu dětí.

Poučení dětí

- Děti vždy srozumitelně informujte o tom, co je čeká.
- Poučení přizpůsobte věku a schopnostem dítěte, využívejte jednoduchá slova, názorné příklady a vizuální pomůcky.
- Individuální přístup je klíčový, každé dítě potřebuje jinou míru podpory a vysvětlení.
- Kvalitní poučení zvyšuje šanci, že dítě bude aktivním a spolupracujícím účastníkem.

Přátelské prostředí a speciální výslechové místnosti

- Výslechy a další úkony provádějte v prostředí, které je bezpečné a příjemné pro dítě (speciální výslechové místnosti s hračkami a vhodným vybavením).
- První kontakt provádějte neformálně, fyzicky se přizpůsobte úrovni dítěte a navazujte přirozený vztah.
- Dejte důraz na empatický přístup a plnou pozornost dítěti – pomáhá to odbourat strach a podporuje otevřenou komunikaci.

Příklad:

V Moravskoslezském kraji se dlouhodobě rozvíjí využívání speciálních výslechových místností určených pro děti a další zvláště zranitelné oběti trestných činů. Tyto prostory, vybavené moderní audio a video technikou, přispívají k vyšší kvalitě a citlivosti výslechů. Díky vhodnému zázemí a odbornému přístupu policistů se daří omezovat sekundární viktimizaci dětí a zajišťovat, aby výslech probíhal co nejšetrněji.

Využití komunikačních pomůcek

- Umožněte dítěti zvolit způsob komunikace, který je mu nejbližší, zejména u dětí s komunikačními či mentálními obtížemi.
- Připravte zjednodušené informační materiály (letáky, obrázkové publikace) pro lepší porozumění tomu, co se děje a bude dít.
- Využívejte obrázkové karty, kartičky se smajlíky nebo signální kartičky „stop“ – pomáhají dětem vyjádřit pocity a potřeby.

Příklad:

Při práci policie s dětmi lze využít kartičky, například signální kartičku „stop“. Dítě tuto kartičku během výslechu drží a kdykoli se cítí nepříjemně nebo potřebuje přestávku, může ji

zvednout. Tento jednoduchý nástroj dává dítěti možnost projevit pocity bez nutnosti mluvit, pomáhá mu cítit větší kontrolu nad situací a přispívá k bezpečnějšímu a šetrnějšímu průběhu výslechu.

Možnost zpětné vazby

- Aktivně se ptejte dětí na jejich pocity a zkušenosti po výslechu nebo jiném úkonu.
- Sledujte chování dítěte a vnímejte signály nepohody.
- Zavádějte jednoduché a srozumitelné nástroje pro vyjádření zpětné vazby (např. anonymní dotazníky, krátké rozhovory).

Vzdělávání a odbornost policistů

- Aktivně využívejte policejní specialisty na práci s dětmi.
- Pravidelně se vzdělávejte v oblasti dětské participace a komunikace s dětmi.
- Do praxe implementujte trendy v oblasti práce s dětmi.

Spolupráce s odborníky

- Úzce spolupracujte se sociálními pracovníky, psychology, pedagogy a dalšími odborníky.
- Sdílejte zkušenosti a konzultujte obtížné situace. Společný postup zajišťuje jednotné a srozumitelné informace pro dítě.
- Vaše zapojení v síti odborníků pomáhá přizpůsobit komunikaci individuálním potřebám dítěte a zvyšuje kvalitu celého procesu.

Shrnutí

Zapojení dětí do policejního procesu není jen formální povinností, ale i klíčovým prvkem ochrany jejich práv a důstojnosti. Když jsou děti informovány, respektovány a mají možnost vyjádřit své potřeby, zvyšuje se nejen kvalita získaných informací, ale i důvěra dětí v systém a jejich ochota spolupracovat. Citlivý, empatický a odborný přístup policie dokáže zásadně ovlivnit, jak dítě situaci prožije, a právě důvěra, pocit bezpečí a možnost aktivní účasti jsou základem pro šetrné a efektivní zacházení s dětmi v krizových situacích.

Jak to vysvětlit dětem?

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako policista srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení, například při podávání vysvětlení nebo v situacích, kdy se řeší jeho bezpečí. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který je vhodný pro citlivé rozhovory. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

KDYŽ MLUVÍŠ S POLICISTOU

Dětská participace u policie – co to je a proč je to důležité?

Co je to participace?

Dětská participace znamená, že i jako dítě máš právo se zapojit a říct svůj názor, když se tě něco týká – třeba když jsi svědek, poškozený nebo když prostě potřebuješ pomoc od policie. Policie musí tvůj hlas respektovat a naslouchat ti.

Proč je důležité, abys mluvil/a?

- Policista tě má chránit a pomáhat ti – a to i tím, že ti naslouchá!
- I když jsi malý/malá, tvůj příběh je důležitý.
- Když se vyjádříš, může ti policie lépe pomoci a vše spravedlivě vyřešit.
- Tím, že mluvíš o svých pocitech a potřebách, přispíváš k tomu, aby byla policie spravedlivá.
- Můžeš předejít nedorozuměním a cítit se bezpečněji. Policie by tě neměla znovu zraňovat slovem ani jednáním.

Jak probíhá kontakt s policií?

- **Vše ti vysvětlí** – policista ti řekne, co se bude dít, a můžeš se na cokoli zeptat.
- **Můžeš si vybrat, jak budeš mluvit** – některé děti mluví, jiné kreslí nebo ukazují obrázky.
- **Výslech v pohodlném prostředí** – výslech nebo rozhovor často probíhají v pohodlné místnosti, kde je možné mít hračky, obrázky, případně někoho blízkého či důvěrnou osobu.
- **Neboj se říct, co potřebuješ** – můžeš se ptát na cokoli, co ti není jasné, nebo říct, když se něčeho bojíš. Řekni si, pokud potřebuješ přestávku.
- **Důvěřuj policistům** – nikdo se ti nebude posmívat ani tě nutit říkat něco, co říct nechceš.

- **Můžeš říct, jak se cítíš** – po výslechu se tě mohou zeptat, jaké to pro tebe bylo, a můžeš být upřímný/upřímná.
- **Můžeš si stěžovat** – pokud tě něco trápí, můžeš to nahlásit (i anonymně).

Na co máš právo?

- **Právo mluvit** – tvůj názor je důležitý a policista ti má naslouchat.
- **Právo na informace** – máš právo vědět, co se bude dít a proč.
- **Právo na bezpečí** – policista se má chovat slušně a citlivě tak, abys byl/a v klidu.
- **Právo na podporu** – u výslechu může být někdo, komu věříš, nebo odborník, který ti pomůže.
- **Právo říct, když se ti něco nelíbí nebo něčemu nerozumíš.**

Co když máš problém něco říct?

- Klidně to napiš na papír, nakresli, použij obrázek nebo kartičku.
- Můžeš také říct, že se bojíš nebo že to jde lépe s někým, koho znáš.
- Policie spolupracuje s psychology a dalšími lidmi, kteří dětem pomáhají – můžeš s nimi mluvit.

Pamatuj si!

- Máš právo být slyšen/a a být informován/a.
- Policie je tu pro děti i dospělé, aby chránila jejich práva.
- Není ostuda poprosit o vysvětlení, přestávku nebo podporu.
- Každý pocit, i strach nebo zmatek, je důležitý – policista je tu, aby ti pomohl.

Kde najdeš pomoc?

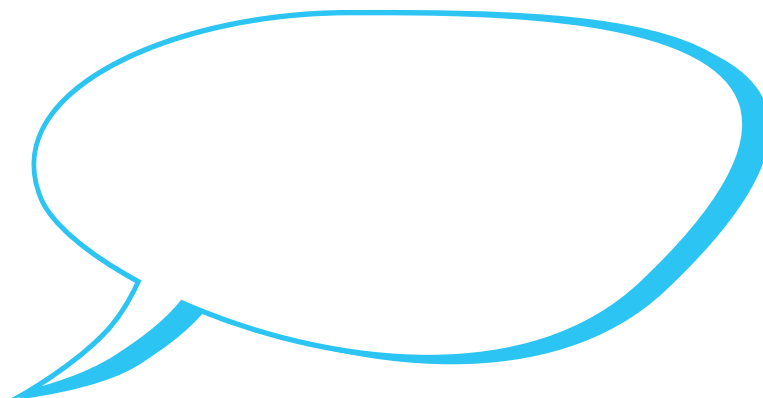
Když mluvíš s policií a necítíš se dobře nebo se bojíš, máš právo na podporu, nemusíš na to být sám/sama. Podpořit tě může někdo z rodiny, školní psycholog, sociální pracovník nebo třeba kamarádova máma, pokud jí důvěřuješ. Pomoc můžeš najít i v organizacích, které pomáhají dětem.

Můj hlas je důležitý!

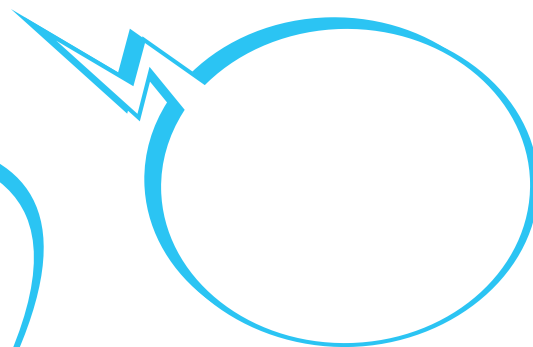
Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš s policií:

– Je pro mě důležité, aby...

(např. abych věděl/a, co se bude dít, abych mohl/a mít u sebe někoho, komu věřím, abych měl/a přestávky, když to potřebuji...)

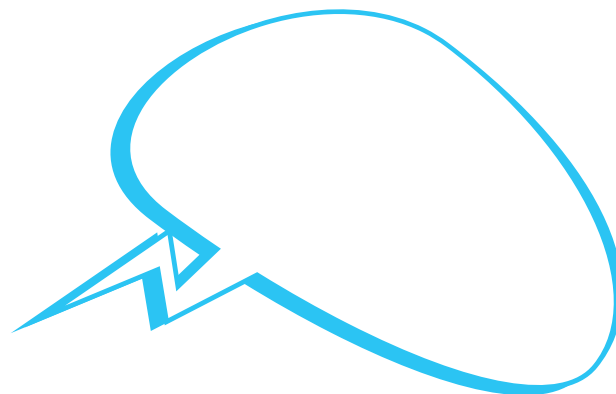

- **Osoba, které nejvíc důvěřuju, je...**
(např. mamka, učitelka, strejda, kamarádova mamka...)

- **Když se bojím nebo něco nechci říct nahlas, pomáhá mi...**
(např. kreslit, psát, držet hračku, mít tichý čas...)

- **Chtěl/a bych, aby policista/policistka věděl/a, že...**
(např. se bojím mluvit, potřebuji víc času, nevím, jak začít, jsem smutný/smutná...)

Tvůj hlas pomáhá chránit tebe i ostatní! Neboj se mluvit a ptát se. Policista se bude snažit ti vše vysvětlit a naslouchat tomu, co potřebuješ říct.

Soudce

Specifika participace dětí u opatrovnického soudu

Rozvod nebo rozchod rodičů jsou pro dítě zásadními životními událostmi, které mohou ovlivnit jeho psychické zdraví, pocit bezpečí i vývoj. Způsob, jakým je dítě do rozhodovacího procesu zapojeno, hraje klíčovou roli v tom, jak tuto změnu zvládne. Participace dítěte není jen právní povinností, ale také nástrojem ochrany jeho duševního zdraví a důstojnosti.

Právě opatrovnické soudy jsou klíčové, protože rozhodují o otázkách péče, bydlení a kontaktu s rodiči – tedy o oblastech, které zásadně formují každodenní život dítěte.

Právní rámec

Právo dítěte být vyslyšeno a aktivně se podílet na rozhodování o záležitostech, které se ho přímo týkají, nepředstavuje jen formální krok, ale zásadní nástroj pro zajištění jeho nejlepšího zájmu, ochranu lidské důstojnosti a budování důvěry v justiční systém.

- Právo dítěte být slyšeno je zakotveno ve čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a promítnuto do české legislativy.
- Soud nese hlavní odpovědnost za určení nejlepšího zájmu dítěte.
- Do procesu mohou vstupovat další aktéři: OSPOD, opatrovníci, znalci, učitelé, lékaři, pracovníci podpůrných služeb.
- Rizikem je nekoordinované zjišťování názoru dítěte, které může vést k jeho přetížení nebo zmatení.

Justice přátelská k dětem, jak ji definuje strategie Rady Evropy z roku 2022, vyžaduje systémové nastavení, v němž jsou děti vnímány jako plnohodnotní aktéři s právem na informace, účast a respektování jejich názorů. Tento přístup vychází z přesvědčení, že děti nejsou pouze objekty právních rozhodnutí, ale subjekty schopné aktivně přispět k řešení situací, které ovlivňují jejich životy.

Proč je zapojení dětí u policie důležité?

- Dětská participace u soudu posiluje pocit bezpečí a kontroly nad situací, která se dítěte osobně dotýká.
- Naslouchání dětem napomáhá jejich lepší adaptaci na nové rodinné uspořádání a snižuje riziko psychických obtíží (úzkosti, deprese, poruchy chování).
- Umožnění dítěti vyjádřit se přispívá k prevenci konfliktu loajality mezi rodiči a podporuje zdravé vztahy v rodině.
- Respekt k právu dítěte být slyšeno posiluje důvěru dětí v justici a zvyšuje transparentnost soudního procesu.
- Participace neznamená přenesení odpovědnosti na dítě. Dítě má být slyšeno, nikoli rozhodovat.

Dětská participace v justici je důležitá nejen jako základní právo, ale i jako nástroj, který přináší konkrétní přínosy jak pro děti samotné, tak pro společnost jako celek. Když se děti mohou vyjádřit

a jejich názory jsou skutečně zohledňovány, zlepšuje to jejich schopnost rozhodování a zkvalitňuje veřejné služby, které budou odpovídat jejich skutečným potřebám. Účast dětí posiluje jejich ochranu, když mají prostor a bezpečnou možnost říct, co prožívají, mohou upozornit na násilí, nespravedlnost nebo diskriminaci, kterým čelí. Dává jim to také příležitost rozvíjet dovednosti, budovat sebevědomí a zapojit se do života společnosti. Zároveň to pomáhá odborníkům lépe porozumět potřebám dětí a zvyšuje důvěru dětí v systém, který má sloužit jejich ochraně a podpoře.¹⁵

Zásady bezpečné participace

Při zjišťování názoru dítěte je třeba:

- Přistupovat individuálně – s ohledem na věk, vyspělost a psychický stav.
- Zajistit, aby dítě nebylo vystaveno tlaku, manipulaci ani retraumatizaci.
- Využívat odborně facilitované rozhovory v přátelském a neutrálním prostředí.
- Zapojit kvalifikované odborníky – psychologa, sociálního pracovníka, facilitátora.
- Využívat alternativní formy komunikace (hra, kresba, symboly).

Aby participace dětí nezůstala pouze na úrovni principů, je důležité sledovat, jak se promítá do každodenní praxe. V rámci této části byly využity rozhovory s odborníky, kteří s dětmi pracují v kontextu soudních řízení, zejména při rozvodových a porozvodových sporech.

Nástroje dětské participace u soudu

Zjišťování názoru dítěte v citlivých situacích, jako je rozvod rodičů, je náročný proces. Vyžaduje nejen odborné znalosti (např. soudce, sociálního pracovníka, psychologa), ale i dovednosti v komunikaci s dětmi, schopnost porozumět jejich sdělením a citlivě pracovat s jejich přáními, která nemusí být vždy realizovatelná.

Praktické nástroje pro komunikaci

- Aktivně využívejte komunikační kartičky k usnadnění vyjádření pocitů a potřeb dítěte.
- Nabízejte dětem obrázky a ilustrované pomůcky, které jim pomohou porozumět situaci a lépe sdílet jejich zkušenosti.
- Používejte komunikační kufříky jako interaktivní nástroj podporující otevřenou komunikaci v soudním prostředí.
- Zařazujte hry a zážitkové aktivity, které pomáhají dětem uvolnit se a vyjádřit jejich perspektivu přirozeným způsobem.

Výzva pro soudce: Absolvujte specializované výcviky zaměřené na komunikaci s dětmi v náročných životních situacích. Rozvíjejte své dovednosti v naslouchání, vyjadřování empatie a práci s emocemi dítěte. Sdílejte nabyté zkušenosti s kolegy a podporujte rozvoj citlivého přístupu k dětem v rámci soudní praxe.

¹⁵ Crowley, A.; Larkins, C.; Pinto, L. M. Listen – Act – Change: Council of Europe Handbook on Children's Participation; For Professionals Working for and with Children. Council of Europe [on-line]. 2020, dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>.

Způsob formulace otázek

- Otázky pokládejte s ohledem na věk, vývojovou úroveň a emoční stav dítěte.
- Děti často vyjadřují přání zachovat status quo nebo ukončit konflikt, což může být ovlivněno loajalitou, strachem či tlakem ze strany rodičů.

Zásada: Nepřenášejte odpovědnost na dítě. Místo přímého dotazování na rozhodnutí je vhodnější zjišťovat, jak dítě situaci vnímá, jak se v ní orientuje a zda nevykazuje známky ohrožení. Zároveň je také vhodné reflektovat moc a odpovědnosti dospělých při rozhodování o životě dítěte.

Způsob formulace otázek

- Otázky pokládejte s ohledem na věk, vývojovou úroveň a emoční stav dítěte.
- Děti často vyjadřují přání zachovat status quo nebo ukončit konflikt, což může být ovlivněno loajalitou, strachem či tlakem ze strany rodičů.

Zohlednění názoru dítěte v rozhodnutí

Názor dítěte musí být respektován a zohledněn v rozhodnutí. Pokud vnímáte, že není možné přání dítěte plně zohlednit, je nezbytné mu srozumitelně vysvětlit důvody rozhodnutí. Riziko nepřijetí rozhodnutí by mělo být dále zpracováno s podpůrnými službami (např. psycholog, OSPOD, terapeut).

Příklady dobré praxe u soudu

Podpůrná skupina pro děti – program Rozchodem rodina nekončí

Program rané podpory dětí při rozvodu, realizovaný organizací Aperio ve spolupráci s Ligou otevřených mužů, nabízí dětem ve věku 7–13 let bezpečný prostor pro zpracování změn v rodině. V osmítýdenním kurzu děti formou her, kreslení a sdílení pracují s emocemi, učí se o síti podpory a připravují vzkazy pro rodiče. Jedna z lekcí je seznamuje s možností vyjádřit svůj názor u soudu – včetně práva mlčet. Program posiluje jejich sebevědomí a schopnost mluvit o jejich potřebách.

Peer konzultanti – zkušenost z organizace Jak Dál?

Organizace Jak Dál? zapojuje do poradenství mladé peer konzultanty s vlastní zkušeností z rozvodu rodičů. Ti sdílejí svůj pohled na rodinnou situaci s rodiči i dětmi, čímž přinášejí autentický hlas dětské perspektivy. Peři jsou školeni a pracují v tandemu s odborníky. Pomáhají rodičům lépe porozumět potřebám dětí při tvorbě rodičovských plánů (např. ohledně trávení času, prázdnin, svátků). Dětem umožňují nahlédnout, že v podobné situaci nejsou samy. Tento nepřímý přístup chrání děti před opakovaným sdílením traumatických zážitků.

Opatrovnické řízení – limity systému

Ačkoliv právo dítěte na účast v řízení je legislativně zakotveno, jeho naplňování v praxi je nejednotné a závislé na přístupu jednotlivých profesionálů. Neexistuje systém, který by dítě automaticky informoval o řízení a jeho roli v něm. Chybí také strukturované sbírání zpětné vazby od dětí po skončení řízení – jejich zkušenosti, potřeby a prožitky tak často zůstávají nevyslyšeny.

Shrnutí

Participace dítěte v soudním řízení není formalita, ale zásadní nástroj ochrany jeho práv a duševního zdraví. Soudce a další odborníci mají klíčovou roli v tom, aby dítě nebylo jen objektem rozhodování, ale respektovaným účastníkem. Citlivý a profesionální přístup pomáhá dítěti zvládnout náročné období a posiluje důvěru v systém, který má chránit jeho nejlepší zájem.

Jak to vysvětlit dětem?

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako soudce srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení během opatrovnického řízení. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který je vhodný pro soudní prostředí. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

KDYŽ MLUVÍŠ SE SOUDCEM

Dětská participace u soudu – co to je a proč je to důležité?

Co je to participace?

Když se rodiče rozvádí nebo soud rozhoduje o tom, kde budeš bydlet, jak se budeš vídat s rodiči nebo o jiných důležitých věcech, soudce má povinnost se zajímat i o tvůj názor. To se nazývá participace – možnost říct, co si myslíš nebo co by sis přál/a, ať už přímo soudci, nebo přes někoho, komu důvěřuješ.

Proč je důležité, abys promluvil/a?

- **Můžeš pomoci najít nejlepší řešení** – nikdo nezná tvoje potřeby lépe než ty.
- **Cítíš se bezpečněji** – když můžeš říct, co cítíš a co chceš, lépe zvládneš těžké změny.
- **Učíš se ovlivňovat svůj život** – i v těžkých situacích máš možnost mluvit a být slyšen/a.
- **Neseš jen svůj díl** – nesmíš cítit vinu – rozhodují dospělí, ne ty!
- **Získáváš důvěru** – když tě někdo bere vážně, snášíš změny lépe a cítíš se méně opuštěný/opuštěná.
- **Braň se proti křivdě** – kdyby tě někdo zraňoval nebo něco nebylo v pořádku, máš šanci to říct.

Jak probíhá kontakt se soudy?

- **Vysvětlí ti, o co jde** – měl/a bys rozumět, o čem se bude rozhodovat a proč.
- **Můžeš říct svůj názor různě** – můžeš mluvit přímo, napsat dopis, kreslit, použít obrázky nebo mluvit s psychologem či sociálním pracovníkem. Nic není špatné – jde o to, abys mohl/a říct, jak to vidíš ty.
- **Máš právo mlčet** – pokud nechceš o něčem mluvit, je to v pořádku.

- **Nikdo tě nesmí nutit říkat něco, co nechceš** – vyjadřuj své pocity bezpečně a svobodně.
- **Tvoje přání se opravdu řeší** – i když nakonec dospělí rozhodnou jinak, měli by ti vysvětlit proč.
- **Můžeš mít svého zástupce** – třeba opatrovníka, který tě podpoří a bude s tebou mluvit, když to potřebuješ.
- **Dostaneš vysvětlení** – po skončení řízení by ti mělo být jasně řečeno, jaké rozhodnutí padlo a proč. Pokud se to dá, vysvětlí ti, co se bude dít dál.

Na co máš právo?

- **Právo být slyšen/a** – říct svůj názor a přání.
- **Právo na bezpečí a důvěru** – nikdo tě nesmí k ničemu nutit, zastrašovat nebo manipulovat.
- **Právo na podporu** – můžeš s sebou mít někoho, komu věříš (třeba pracovníka OSPOD, psychologa, učitele, opatrovníka).
- **Právo na informace** – vše by ti mělo být vysvětleno srozumitelně tvým jazykem.

Pamatuj si!

- **Nemusíš rozhodnout za dospělé, jen říct svůj pohled.**
- **Není ostuda říct, že něco nechceš říkat nebo řešit.**
- **Máš právo na vysvětlení, jak bylo s tvým názorem naloženo.**
- **Když je ti něco nepříjemné nebo máš strach, řekni to někomu, komu věříš.**

Kde najdeš pomoc?

O všem si můžeš promluvit i s psychologem, pracovníkem OSPOD, učitelem nebo zavolat na linku bezpečí. Vždy máš právo na podporu od dospělého, kterému věříš.

Můj hlas je důležitý!

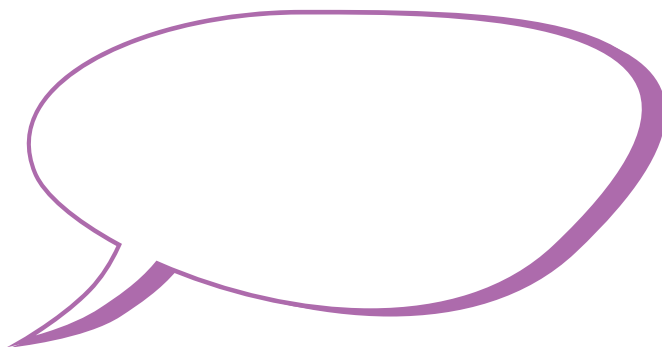
Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš se soudem:

– **Je pro mě důležité, aby...**

např. abych věděl/a, co se bude dít,
abych mohl/a mít u sebe někoho, komu
věřím, abych měl/a přestávky, když to
potřebuji...)

– **Osoba, které nejvíc
důvěřuju, je...**

(např. teta, pracovník
OSPOD, moje třídní uči-
telka, brácha...)

– **Nejlépe se mi vyjadřuje, když...**

- mluvím nahlas
- píšu dopis
- kreslím obrázek
- mluvím s někým, komu věřím
- udělám něco jiného

– **Chtěl/a bych, aby soudce věděl, že...**

(např. se bojím mluvit, potřebuji víc času, nevím, jak začít, jsem smutný/smutná...)

Tvůj hlas je důležitý, i když rozhodnutí nakonec dělají dospělí. Neboj se říct, co si doopravdy přeješ nebo co cítíš. Dává to soudci možnost tě pochopit a najít co nejlepší řešení právě pro tebe.

Vychovatel

Specifika participace dětí v pobytových institucích

Práce vychovatele v dětském domově (DD) je náročná, často je ovlivněna velkým počtem dětí na rodinných skupinách a omezenými možnostmi personálu. V takových podmínkách může být složité věnovat každému dítěti dostatek prostoru pro rozvoj samostatnosti, schopnosti rozhodovat o jeho životě a jasně vyjadřovat své potřeby.

Tato kapitola se zaměřuje na to, jak mohou vychovatelé v každodenní praxi podporovat dětskou participaci, tedy aktivní zapojení dětí do života v domově, do rozhodovacích procesů i do běžného fungování domácnosti.

Právní rámec

Participace dětí není pouze zákonnou povinností, ale klíčovým nástrojem pro efektivní a citlivou práci s dítětem. Znamená **aktivní zapojení dítěte do rozhodovacích procesů, které se ho přímo týkají, a respekt k jeho právům**, jak je zakotveno ve čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

Zákon č. 109/2002 Sb. jasně stanoví, že dítě má **právo vyjádřit svůj názor k záležitostem týkajícím se jeho osoby**, přičemž zařízení musí tento názor respektovat a přihlížet k němu s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Toto právo je navíc podpořeno povinností zařízení **informovat dítě o všech skutečnostech týkajících se jeho osoby**, což je základní předpoklad pro smysluplné naslouchání.

Proč je zapojení dětí v pobytových institucích důležité?

- Dětská participace posiluje důvěru mezi dítětem a pracovníkem.
- Zvyšuje efektivitu opatření, protože vychází z reálných potřeb dítěte.
- Prostřednictvím participace je posilován pocit bezpečí a snižována nejistota i stres v krizových situacích.
- Zapojením dítěte do tvorby pravidel a rozhodování je podporována jeho spolupráce a snižován odpor vůči opatřením

Odborná praxe i výzkumy jednoznačně ukazují, že způsob, jakým je dítě zapojeno do rozhodování o záležitostech, které se ho týkají, výrazně ovlivňuje míru jeho psychické zátěže a následnou adaptaci na nové **životní situace. Hluboké psychologické dopady, které mají například životní změny nebo absence pocitu bezpečí, lze zmírnit právě aktivním zapojováním dětí.**

Základem smysluplné participace je vytvoření **bezpečného a přijímajícího prostředí**, které je doprovázeno **poskytnutím podpory a srozumitelných informací**. To dětem usnadní vyjádření vlastního názoru a umožní efektivní komunikaci. **Klíčové je vaše aktivní naslouchání názorům dítěte.** Vy jako kompetentní a odpovědné osoby máte moc tyto názory přijmout a zajistit, aby byly relevantně zohledněny v rámci rozhodovacích procesů.

V ústavních zařízeních se jedná o neustálou, **komplexní participaci, která prolíná každodenním životem dětí**. I když je denní režim náročný a často má na starosti rodinnou skupinu (až osm dětí) jeden vychovatel, je podpora participace v rozhodovacích procesech pro tuto skupinu

děti naprosto klíčová – **individuální přístup a ochota naslouchat** zásadně ovlivňují to, jaký zážitek si dítě z pobytu v zařízení odnese a jak bude vypadat jeho dospělý život.

Proč je zapojení dětí v dětských domovech důležité?

- **Lepší příprava na samostatný život:** Zapojení do každodenního života a rozhodování jim dává příležitost osvojit si praktické dovednosti (např. vaření, úklid, plánování jídelníčku, nakupování) a návyky, které budou potřebovat v budoucnu. Podporuje to jejich samostatnost a odpovědnost.
- **Zmírnění psychické zátěže a lepší adaptace na změny:** Aktivní účast dětí v rozhodování usnadňuje přijetí nového prostředí a urychluje jejich adaptaci na změny (např. při přechodu do komunitního bydlení). Přispívá k vytvoření pocitu domova.
- **Posílení důvěry a sebedůvěry:** Děti, které se mohou podílet na rozhodování, získávají nové zkušenosti, více si věří a cítí se připravenější na život mimo instituci.
- **Lepší integrace do komunity:** Menší skupiny a individuálnější přístup vedou k lepšímu zapojení dětí do místní komunity a navazování nových sociálních vazeb.
- **Zlepšení podmínek pro vzdělávání:** Klidnější prostředí a individuální přístup díky menšímu počtu dětí v rodinné skupině podporují lepší vzdělávací výsledky.

Nástroje dětské participace v pobytových institucích

Úspěšná práce s dětmi vyžaduje nejen citlivý přístup, ale i konkrétní nástroje, které dětem umožní aktivně se zapojit do procesů, jež se jich týkají. Správně zvolená metoda a prostředí mohou zásadně ovlivnit, jak dítě v pobytové instituci situaci prožije, zda se bude cítit bezpečně a zda bude ochotné spolupracovat.

Včasné a transparentní informování

- Děti mají právo na **informace podané s ohledem na jejich věk a schopnost porozumění**.
- Klíčová je transparentní komunikace a prostor pro vyjádření obav či návrhů. Děti oceňují, když jsou srozumitelně informovány o tom, co je čeká a co se změní.

Jak informovat dítě o citlivých tématech?

- Vysvětlení, co se děje a proč.
- Dítě ví, že jeho názor je důležitý, ale rozhodují dospělí v jeho zájmu.
- Zaznamenání názoru dítěte přesně, ideálně slovy dítěte.
- Názor je součástí dokumentace a rozhodování.
- Zapojení do rozhodování.
- Nabídnutí možností podpory, prostor pro přání.
- Dítě je aktivní součástí řešení, nejen objektem péče.

Podpora samostatnosti a zapojení do chodu domácnosti

- Děti si přejí mít možnost aktivněji se podílet na chodu domácnosti (např. vaření, plánování jídelníčku, nákupy, úklid).

- Zaveďte flexibilnější nastavení denního režimu podle individuálních potřeb a možnost domlouvání pravidel s vychovateli.

Přátelské a respektující prostředí

- Vytvářejte bezpečné a přijímající prostředí, kde se děti nebojí mluvit.
- V komunikaci si děti přejí především upřímné a respektující jednání, založené na empatii a skutečném zájmu, bez povyšování, shazování názorů či srovnávání s ostatními.
- Pracujte na budování soukromí a respektování osobního prostoru.

Využití komunikačních pomůcek

- Poskytněte dětem různé možnosti, jak mohou vyjádřit své názory a pocity, zejména u těch, kteří se verbálně vyjadřují obtížněji. Může jít o jednoduché vizuální pomůcky nebo o využití alternativních způsobů komunikace nebo konkrétně využití expresivních či projektivních technik.

Možnost zpětné vazby

- Aktivně se ptejte dětí na jejich pocity a zkušenosti. Umožněte jim vyjádřit, co se jim líbí a nelíbí, co by zlepšily. To posiluje jejich pocit vlivu a důvěry.
- Nabídněte dětem různé formy sdílení názorů: osobní rozhovor, skupinovou diskusi nebo anonymní dotazník.
- Umístěte v zařízení schránku důvěry, kam mohou děti vkládat své podněty, přání nebo připomínky.
- Informujte děti o tom, jak byla jejich zpětná vazba využita, posiluje to jejich důvěru a motivaci aktivně se zapojovat.

Spolupráce s odborníky

- Úzce spolupracujte se sociálními pracovníky, psychology a dalšími odborníky, kteří vám mohou poskytnout podporu a konzultace v obtížných situacích. Společný postup zajišťuje jednotné a srozumitelné informace pro dítě.

Bezpečná participace

- Zajistěte bezpečné prostředí pro rozhovor: klidné, důvěrné a přátelské místo, kde se dítě cítí uvolněně.
- Udržujte vztahovou kontinuitu. Komunikujte s dítětem prostřednictvím osoby, kterou zná a které důvěřuje.
- Používejte jazyk přiměřený věku a schopnostem dítěte, aby bylo vše srozumitelné.
- Přizpůsobujte komunikaci vývojové úrovni dítěte, dbejte na tempo, způsob vedení rozhovoru i formu sdílení.
- Využívejte vhodné metody (kreslení, příběhy, obrázky), které pomáhají dětem snadněji vyjádřit pocity a myšlenky.
- Ověřujte porozumění. Ujistěte se, že dítě dobře chápe, o čem se mluví, a mějte jistotu, že rozumí i důsledkům sdílení informací.

- Respektujte dobrovolnost. Ptejte se, ale netlačte. Dítě má právo říci, že nechce mluvit.
- Naslouchejte aktivně, nechte dítě domluvit, potvrzujte, že rozumíte, a oceňte jeho otevřenost.
- Respektujte a přijímejte emoce dítěte bez hodnocení nebo snižování jejich významu.

Opatrovnické řízení – limity systému

Ačkoliv právo dítěte na účast v řízení je legislativně zakotveno, jeho naplňování v praxi je nejednotné a závislé na přístupu jednotlivých profesionálů. Neexistuje systém, který by dítě automaticky informoval o řízení a jeho roli v něm. Chybí také strukturované sbírání zpětné vazby od dětí po skončení řízení – jejich zkušenosti, potřeby a prožitky tak často zůstávají nevyslyšeny.

Příklady dobré praxe v pobytových institucích

Spoluspráva dětí jako nástroj participace a odpovědnosti

Spoluspráva je způsob, jak děti v dětském domově spolurozhodují o věcech, které se jich týkají. Představuje tak důležitý nástroj pro zapojení dětí do rozhodování o chodu domácnosti a života v zařízení. Vychovatelé by měli vytvářet prostor pro pravidelná setkání dětí, kde mohou sdílet své názory, podněty a zpětnou vazbu. Důležité je, aby výstupy ze spolusprávy byly pracovníky aktivně reflektovány a předávány vedení zařízení. Zároveň by měly být dětem srozumitelně sdělovány informace zpět – například o tom, jak bylo s jejich návrhy naloženo. Na každé rodinné skupině je vhodné zvolit dětského zástupce, který se účastní schůzek s vedením a zajišťuje obousměrnou komunikaci. Spoluspráva posiluje u dětí pocit sounáležitosti, odpovědnosti a důvěry v dospělé, pokud je vedena otevřeně, pravidelně a s respektem k jejich názorům.

Interaktivní případová konference

Jde o participativní přístup, který rozšiřuje tradiční setkání o přímou a rovnocennou účast dítěte. Tento model je vhodný pro různé situace, kdy se rozhoduje o životě dítěte, a může být obzvláště přínosný pro děti z dětských domovů, protože jim dává možnost aktivně ovlivnit věci, které se jich týkají. Jeho hlavním cílem je zajistit, aby se názorům dětí naslouchalo a aby byly zapojeny do rozhodování o záležitostech, které přímo ovlivňují jejich život. Namísto rozhodování bez jejich účasti podporuje tento model společné hledání řešení obtížných situací – ať už jde o plánování kontaktů s vlastní rodinou, přechod do jiné formy péče (např. pěstounská péče), řešení školních obtíží, nebo uspořádání života v rámci rodinné skupiny. Facilitátor provází dítě, jeho rodinu (pokud je zapojena) a odborníky (vychovatele, sociální pracovníky OSPOD) celým procesem. Dítě je na setkání vždy pečlivě připraveno a aktivně podporováno. Pro děti z DD je navíc prostředí konference uzpůsobeno tak, aby bylo maximálně bezpečné a příjemné – například díky možnosti zvolit si místo, pozvat si blízké osoby (oblíbeného vychovatele, kamaráda, sourozence) nebo si vybrat občerstvení či hudbu, což vše přispívá k jejich pocitu jistoty a aktivnímu zapojení.¹⁶

Podpora důvěry a respektu v každodenní praxi

Vychovatelé by měli s dětmi mluvit nejen o jejich pobytu v zařízení, ale i o důvodech jejich pobytu, pokud o to dítě stojí. Důvěru posiluje otevřená a citlivá komunikace, která respektuje věk a individuální potřeby dítěte. Důležité je také podporovat samostatnost dětí – například

¹⁶ <https://www.amalthea.cz/spolecne-setkani-s-ditetem/>

při manipulaci s vlastním oblečením, plánování denního režimu nebo rozhodování o trávení volného času. Návštěvy blízkých osob by měly být umožněny s ohledem na soukromí ostatních dětí a běžný chod domácnosti. Každodenní praxe by měla vycházet z přesvědčení, že děti jsou kompetentní spolutvůrci svého života, nikoli pouze příjemci péče.

Příklad: participace dětí v rámci Poradenského centra pro děti a mládež – Centrum J. J. Pestalozziho

Poradenské centrum pro děti a mládež při Centru J. J. Pestalozziho dlouhodobě podporuje děti a mladé lidi z ústavní péče a pěstounských rodin při přechodu do samostatného života. Služba je postavena na partnerském a individuálním přístupu, který respektuje potřeby, možnosti a rozhodnutí každého dítěte. Participace je realizována skrze důvěrný vztah mezi pracovníkem a dítětem, který umožňuje otevřenou komunikaci a aktivní zapojení dítěte do plánování jeho budoucnosti. Děti se účastní víkendových sociálně-terapeutických aktivit, skupin osobnostního rozvoje, seminářů a individuálních konzultací, kde mají možnost vyjadřovat své názory, učit se dovednostem potřebným pro samostatný život a získávat podporu v krizových situacích. Služba je dostupná ambulantně i terénně, což zajišťuje flexibilitu a dostupnost pomoci v prostředí, které je pro dítě bezpečné a známé.¹⁷

Shrnutí

Podpora dětské participace v dětských domovech není jen naplňováním práv, ale především cestou k citlivější, efektivnější a lidsčtější péči. Každé dítě potřebuje cítit, že jeho názor má hodnotu a že dospělí o jeho životě rozhodují s respektem k jeho potřebám a přáním. Vychovatelé mohou svou každodenní prací zásadně ovlivnit to, jak dítě vnímá samo sebe, jak zvládá změny a jaké kompetence si odnese do dospělosti. Každý projev zájmu, naslouchání i nabídnutý prostor pro spolupráci posilují důvěru dětí v dospělé a dávají jim zkušenost, že jejich hlas je důležitý a má skutečný dopad. Tak vznikají základy bezpečných vztahů, zdravého sebevědomí i odpovědnosti, které dětem pomohou obstát mimo instituci i v dospělém životě.

Jak to vysvětlit dětem?

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako vychovatel srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který běžně používáte při každodenní práci v zařízení. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

¹⁷ [Poradenské centrum pro děti a mládež, Centrum J. J. Pestalozziho, o. p. s.](#)

KDYŽ MLUVÍŠ S VYCHOVATELEM

Dětská participace v dětském domově – co to je a proč je to důležité?

Co je to participace?

Participace znamená, že můžeš mluvit a rozhodovat o věcech, které se tě v domově týkají. Tvůj názor je důležitý! Vychovatelé jsou tu, aby ti naslouchali, pomáhali ti a brali tě vážně.

Proč je důležité, abys promluvil/a?

- **Lepší domov** – když o životě v domově aspoň trochu spolurozhoduješ, je to tu příjemnější.
- **Víš, co se děje** – vše ti vysvětlí, takže víš, proč se něco děje.
- **Cítíš se líp** – když můžeš říct, co chceš nebo co ti vadí.
- **Učíš se samostatnosti** – získáváš zkušenosti pro život po osamostatnění.
- **Buduješ důvěru** – když mluvíš upřímně s vychovateli, může vám to v domově fungovat lépe.

Jak můžeš být součástí rozhodování?

- **Ptej se a říkej svůj názor** – na poradě, u stolu nebo jenom s vychovatelem.
- **Navrhuj změny** – co by si přál/a zlepšit v domově nebo ve skupince? Klidně to řekni!
- **Podílej se na chodu domácnosti** – můžeš pomáhat s vařením, úklidem, nákupy nebo plánováním společných aktivit.
- **Vyberte si zástupce dětí** – někdo z rodinné skupiny, kdo bude vaším hlasem na schůzkách s vedením domova.
- **Hlasuj a dávej zpětnou vazbu** – řekni, co se ti líbí nebo nelíbí, a navrhuji, jak by to mohlo být lepší.

Na co máš právo?

- Vědět, co se kolem tebe děje – lidé kolem tebe ti měli vše vysvětlit jednoduše, abys tomu rozuměl/a.
- Být slyšen/a – můžeš říct svůj názor – ať už jsi starší, mladší, kluk, nebo holka.
- Není ti něco jasné? Ptej se! Vychovatelé mají povinnost ti odpovědět.
- Mluvit i jinak – některé věci můžeš vyjádřit kreslením, psaním nebo pomocí obrázků, když se ti nechce mluvit.
- Máš právo i mlčet – když se ti nechce o něčem mluvit, nikdo tě do toho nesmí nutit.

Co můžeš čekat?

- **Bezpečné prostředí** – vychovatelé se starají o to, abys měl/a klid, když o něčem důležitém mluvíte.
- **Podporu** – můžeš za vychovatelem přijít kdykoliv, když potřebuješ poradit, něco vysvětlit nebo si popovídat.
- **Pravidelné setkání dětí** – kde se domlouváte, co byste chtěli změnit nebo co vás trápí.
- **Spolupráci s dospělými** – pokud jde o složitější věci (třeba změnu rodiny, školy), může být u toho i psycholog nebo sociální pracovníce – i jim můžeš něco říct!

Pamatuj si!

- **Tvůj názor má smysl** – i když ho třeba ostatní nepřijmou hned, vždy je důležité ho říct.
- **Zkus to, i když máš obavy** – v domově jsi doma!
- **Nejsi na to sám/sama** – mluv také s kamarády, zástupcem dětí nebo vychovateli, kterým věříš.
- **Můžeš něco změnit** – tvůj nápad může všem zlepšit život v domově.

Kde najdeš pomoc?

Když tě něco trápí, nikdy na to nejsi sám. Můžeš si promluvit s tetou nebo strejdou v domově, s psychologem, s paní učitelkou nebo s pracovnící z OSPOD. Můžeš také zavolat na linku bezpečí. Máš vždycky právo na pomoc a podporu od dospělého, kterému věříš.

Můj hlas je důležitý!

Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš s vychovateli.

- **Co bych chtěl/a, aby se v našem domově změnilo nebo zlepšilo:**

(např. víc výletů, klidnější večery, lepší jídlo, možnost být víc o samotě...)

- **Co mi v domově pomáhá cítit se dobře a v klidu:**

(např. hudba, kreslení, být chvíli sám/sama, popovídat si, jít ven...)

- **Co mi vadí nebo s čím mám potíže:**

(např. moc hluku, když mě někdo přerušuje, když mi nikdo nevysvětlí, co se děje...)

- **Chtěl/a bych, aby vychovatel/ vychovatelka věděl/a, že...**

(např. někdy potřebuji víc klidu, nechci o všem mluvit ve skupině, bojím se změn, pomáhá mi, když mě někdo povzbudí)

Dětský domov je místo, kde máš právo být slyšen/a, kde ti mají naslouchat a kde se spolupodílíš na tom, jak žiješ. Neboj se mluvit, ptej se a navrhuj!

Učitel

Specifika participace dětí ve škole

Dětská participace ve škole znamená aktivní zapojení žáků do rozhodovacích procesů, které se jich týkají. Specifikem školního prostředí je, že děti zde tráví značnou část svého času, a proto je důležité jim umožnit vyjadřovat jejich názory na výuku, klima školy i pravidla. Participace podporuje rozvoj odpovědnosti, samostatnosti a respektu k ostatním.

Učitelé v tomto procesu hrají jedinečnou a nezastupitelnou roli. Kromě předávání znalostí a dovedností mají příležitost formovat postoje, hodnoty a dovednosti potřebné pro život v demokratické společnosti. Jsou to právě učitelé, kdo může dětem ukázat, že jejich názor má váhu, a dát jim zažít zkušenost smysluplného zapojení, které přináší konkrétní výsledky. Ve školním prostředí tak mohou děti bezpečně trénovat rozhodování, nést jeho důsledky a učit se z odpovědnosti za vlastní volby.

Právní rámec

V českém prostředí je participace podporována prostřednictvím **školského zákona (č. 561/2004 Sb.)**, který stanovuje práva a povinnosti žáků, včetně možnosti účinně se zapojit do chodu školy, sdružovat se ve školních orgánech a svobodně se vyjadřovat k otázkám, které se jich týkají.

Významnou roli hrají také **rámcové vzdělávací programy**, které kladou důraz na aktivní roli žáka ve vzdělávání, rozvoj občanských a sociálních kompetencí a podporu demokratických principů v každodenním životě školy. Dětská participace je tak u nás nejen právem daným legislativou i mezinárodními úmluvami, ale i přirozenou součástí moderního vzdělávacího prostředí, které respektuje a rozvíjí hlas dětí ve všech aspektech školního života.

Proč je zapojení dětí ve škole důležité?

- Škola je místem, kde si děti mohou v praxi vyzkoušet, co znamená aktivní participace, a zažít, že jejich hlas má váhu. Tím získávají reálné zkušenosti s rozhodováním, které mohou využít i v budoucím životě.
- Zapojením do rozhodování ve škole se děti učí respektu k druhým, spolupráci a demokratickým principům, které jsou klíčové pro život v moderní společnosti.
- Děti, které se účastní diskusí a rozhodování, se učí analyzovat problémy, hledat řešení a hodnotit jejich dopad, což rozvíjí jejich kritické myšlení.
- Zapojení dětí do chodu školy přispívá k vytváření přátelského, bezpečného a respektujícího prostředí, a tudíž zlepšuje klima školy.

Nástroje dětské participace ve škole

Informování a podpora

- Buďte pro děti podporou při sdílení i realizaci nápadů.
- Oceňujte snahu dětí zapojit se a vytvářejte pozitivní zkušenosti s participací.

- Pravidelně seznamujte žáky se školním řádem, pravidly třídy a možnostmi, jak se mohou zapojit do rozhodování ve škole (např. školní samospráva).

Přátelské prostředí

- Zajišťujte soukromí a důvěrnost při sdílení podnětů nebo zpětné vazby, posilujte pocit bezpečí a respektu mezi žáky i učiteli.
- Budte otevření nápadům, názorům a podnětům od žáků.
- Dejte dětem jistotu, že jejich názor bude přijat bez posměchu či sankcí.

Příklad:

Děti mají být součástí tvorby pravidel třídy a školy. Hned na začátku školního roku jsou pravidla soužití ve třídě formulována společně s učiteli. Dětem je poskytnut prostor k diskusi o tom, jak se chtějí ve škole cítit, jaká pravidla má škola mít, jak má probíhat vzájemný respekt a jak mohou být řešeny případné konflikty.

Studentská diskuse

- Učte děti dovednostem vedení diskuse, argumentace a respektování různých úhlů pohledu.
- Zařazujte skupinové diskuse nebo workshopy k důležitým změnám (úprava školního řádu, plánování akcí), kde mají žáci aktivní prostor pro sdílení svých stanovisek.
- Vytvářejte žákovské parlamenty či diskusní fóra a posilujte jejich pravomoci v rozhodovacím procesu školy.

Příklad: participace žáků v ZŠ Naše škola (Praha-Vršovice)

ZŠ Naše škola podporuje aktivní zapojení žáků do školního života prostřednictvím otevřené komunikace a respektujícího přístupu. Děti se účastní diskusí o společenských tématech, učí se vyjadřovat své názory a spolurozhodovat o věcech, které se jich týkají. Škola vytváří bezpečné prostředí, kde je názor dítěte vnímán jako důležitý a respektovaný, čímž posiluje sebevědomí dětí a jejich občanské kompetence.¹⁸

Technologické komunikační platformy

- Využívejte virtuální nástěnky ke sdílení nápadů, vzkazů, připomínek nebo hlasování.
- Nabídněte možnost anonymního vyjádření názorů prostřednictvím on-line dotazníků či anket.
- Umožněte skupinovou on-line diskusi a brainstorming nad společnými tématy (např. prostřednictvím sdílených dokumentů či chatovacích místností).

¹⁸ <http://www.novaskolaops.cz/kdo-jsme/>.

Sběr návrhů a zpětné vazby

- Využívejte schránky důvěry (fyzické či on-line) a třídní diskuse ke sběru návrhů na vylepšení výuky nebo školního prostředí.
- Informujte žáky, jak byla jejich zpětná vazba zohledněna a co se případně změnilo na základě jejich podnětů.
- Zajišťujte transparentnost: Vysvětľujte dětem, jak budou jejich podněty využity a proč některé návrhy nelze realizovat.

Specifické nástroje pro děti s různými potřebami

- Každé dítě má právo na svůj názor a jeho hlas by měl být slyšen bez ohledu na věk či schopnosti.
- Přizpůsobujte komunikační metody žákům se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Zařazujte prvky alternativní komunikace (piktogramy, obrázkové karty). Umožněte vyjádření názorů formou kreslení, modelování nebo prostřednictvím asistenta.

Spolupráce s odborníky

- Zapojte do participace školní psychology, speciální pedagogy, krizové interveny a další odborníky (např. při tvorbě pravidel, řešení konfliktů, podpůrných opatřeních).
- Zapojte žáky do setkání s odborníky, např. tematické přednášky, diskusní kluby.
- Sdílejte příklady dobré praxe s kolegy v rámci školy i mezi školními platformami.

Příklady dobré praxe ve škole

Žákovský parlament

Žákovský parlament je platformou, která dětem umožňuje aktivně ovlivňovat jejich školní prostředí. Žáci z každé třídy volí své zástupce, kteří se pravidelně scházejí, diskutují o aktuálních tématech, přinášejí nápady na zlepšení školy a podílejí se na rozhodování o jejím chodu. Parlament se zabývá organizací školních akcí, navrhuje změny v prostředí školy, podílí se na tvorbě či úpravách školních pravidel a řeší atmosféru ve třídách i v celé škole. Díky možnosti hlasovat o návrzích a zapojit se do diskusí a projektů mají všichni žáci příležitost spoluvytvářet prostředí, ve kterém tráví svůj čas.

Participativní rozpočet

Škola dětem vyčlení určitý finanční obnos, o jehož využití rozhodují samy děti. Navrhují projekty na zvelebení školy, odhlasují nejlepší návrhy a realizují je. Mezi realizované nápady patří například venkovní učebny, relaxační koutky, sportovní potřeby, technologické vybavení či čtenářské koutky. Děti se učí rozhodovat, prezentovat své nápady, hledat podporu u spolužáků a rozumět finančním souvislostem.

Projekty a tematické akce vedené žáky

Žáci organizují vlastní školní události – např. soutěže, charitativní projekty, kulturní akce nebo edukační aktivity. Při projektově orientované výuce mají možnost rozhodovat o tématu projektu, rozdělovat si role v týmu i hodnotit výsledky práce.

Třídnické hodiny

Pravidelné třídnické hodiny slouží k otevřené diskusi mezi dětmi a učitelem. Děti zde sdílejí své zážitky, nápady i potřeby, diskutují o dění ve třídě a ve škole, plánují společné aktivity a rozhodují o různých stránkách školního života. Součástí těchto hodin bývá také prostor k debatě a výběru volitelného programu, jako jsou návštěvy kina, divadla nebo sportovních akcí.

Shrnutí

Dětská participace ve škole není jen formální povinnost, ale živý proces, který mění školu v prostředí, kde se děti učí být aktivními občany. Díky participativním nástrojům se stávají spoluautory školního života a zažívají, že změna začíná tam, kde má každý prostor mluvit a být slyšen. Každý dětský hlas, nápad či iniciativa mohou zlepšit klima třídy i celé školy a připravit děti na svět, který stojí na spolupráci. Participace ale neznamena, že děti rozhodují o všem. Jde o vyvážený vztah, dospělí vytvářejí bezpečné, otevřené prostředí, naslouchají dětským názorům, sdílejí své zkušenosti a společně hledají nejlepší řešení.

Tam, kde dětem důvěřujeme a zapojujeme je do života školy, se učí nejen vědomostem, ale i zodpovědnosti, respektu a spolupráci.

Jak to vysvětlit dětem?

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako učitel srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který běžně používáte ve třídě. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

KDYŽ MLUVÍŠ S UČITELEM

Dětská participace ve škole – co to je a proč je to důležité?

Co je to dětská participace?

Participace znamená, že máš právo mluvit o věcech, které se tě ve škole týkají. Učitelé ti chtějí naslouchat a brát tě vážně. Můžeš navrhnout změny, plánovat akce nebo pomáhat spolurozhodovat o pravidlech třídy a školy.

Proč je důležité, abys promluvil/a?

- **Tvůj názor má váhu** – můžeš ovlivnit, jak to ve škole vypadá a co se bude dít.
- **Učíš se spolupracovat** – zjišťuješ, jak být dobrý týmový hráč.
- **Získáváš zkušenosti** – když něco navrhneš a podaří se to, cítíš se být užitečný/užitečná a spokojený/spokojená.
- **Škola je příjemnější** – když se všichni zapojujeme, je tu lepší nálada a více se spolu bavíme.
- **Získáváš důvěru** – vyzkoušíš si, že můžeš bezpečně sdělit, co tě trápí.
- **Připravuješ se na život** – naučíš se mluvit otevřeně, naslouchat ostatním a řešit problémy.

Jak můžeš ve škole pomáhat rozhodovat?

- **Řekni svůj názor** – mluv s vyučujícím, účastni se diskusí ve třídě.
- **Mluv o svých nápadech a názorech** – řekni, co bys chtěl/a změnit nebo vylepšit.
- **Poslouchej ostatní** – respektuj i jejich názory, i když se liší od tvého.
- **Zvol si zástupce** – ve třídě si vyber někoho, kdo bude tvé nápady přinášet do školního parlamentu. Nebo se zapoj přímo ty!

- **Hlasuj a rozhoduj** – podílej se na hlasování o věcech, které jsou důležité pro všechny (např. o akcích, výzdobě školy, pravidlech).
- **Dávej zpětnou vazbu** – můžeš napsat vzkaz do schránky důvěry, pokud se nechceš představovat.

Příklady, jak se můžeš do dětské participace zapojit

- **Třídnické hodiny** – na nich se mluví o všem, co tě zajímá nebo trápí.
- **Pravidla třídy** – společně s učiteli vytvářejte pravidla, která všem budou vyhovovat.
- **Školní akce** – navrhní, co bys chtěl/a zažít, a pomoz s organizací.
- **Projekty a soutěže** – můžeš vést svůj vlastní projekt, na který získáš podporu od spolužáků i učitelů.
- **Participativní rozpočet** – můžete od školy získat peníze, které můžete vyžít na splnění přání kolektivu – třeba nové hračky, sportovní potřeby nebo knihy.

Pamatuj si!

- Každý má právo mluvit, i když je mladší nebo má jiné potřeby.
- Všechny nápady jsou vítány.
- I když se něco nepovede, má to smysl – učíš se z toho.
- Společně toho dokážeme víc!

Kde najdeš pomoc?

Když tě něco trápí nebo máš starosti, nemusíš to řešit sám. Můžeš si vždycky promluvit se svým učitelem nebo s jiným dospělým ve škole, kterému věříš. Učitel ti rád pomůže, vyslechne tě a společně najdete řešení. A pokud si nechceš povídat přímo ve škole, můžeš zavolat na **linku bezpečí**. Tam ti vždycky někdo naslouchá, poradí a pomůže. Je to zdarma a anonymní.

Můj hlas je důležitý!

Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš s učiteli.

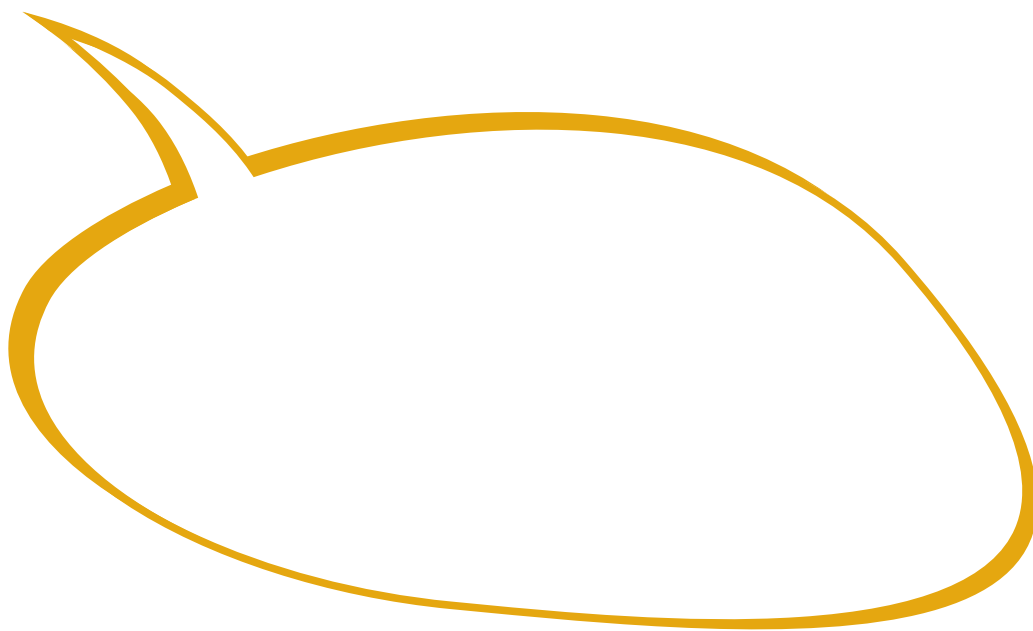
- **Co bych chtěl/a, aby se ve škole změnilo nebo zlepšilo?**

(napiš svůj nápad nebo návrh, jak udělat školu lepší)

– **Je pro mě důležité, aby učitel/učitelka věděl/a, že...**

(napiš nebo nakresli, co ti ve škole pomáhá cítit se dobře nebo co bys chtěl/a změnit)

– **Osoba, které ve škole nejvíc důvěřuju, je...**

(učitel, vychovatel, školní psycholog nebo někdo jiný, kdo ti pomáhá)

– **Když potřebuji pomoc, rád/a bych...**

(například mluvil/a s učitelem, napsal/a dopis nebo si popovídal/a s kamarádem)

Škola je tvým místem. Každý tvůj nápad nebo návrh mohou školu zlepšit. Neboj se mluvit, přidat nápad nebo dát zpětnou vazbu. Společně tvoříme prostředí, ve kterém je každý slyšet a cítí se dobře!

Zdravotník

Specifika participace dětí ve zdravotnictví

Dítě má právo být informováno a vyjádřit svůj názor na léčbu, která se ho týká. Zapojení dítěte zvyšuje jeho důvěru, snižuje stres a podporuje spolupráci. Otevřený přístup zdravotníků pomáhá dítěti orientovat se v neznámém prostředí, snižuje stres spojený s vyšetřením či hospitalizací a podporuje jeho aktivní roli v procesu léčby.

Smyslem participace není přenášet odpovědnost na dítě, ale vytvářet prostor, kde může být jeho hlas slyšen a brán vážně. Participace ve zdravotnictví se tedy týká především respektu a bezpečí dítěte než samotného rozhodování.

Právní rámec

Zákon o zdravotních službách (§ 28) – informovaný souhlas, přiměřená komunikace. Komunikace zdravotního personálu musí být přiměřená věku, rozumovým schopnostem a zdravotnímu stavu pacienta, což je klíčové pro participaci dětí – tedy jejich zapojení do rozhodování o vlastní péči.

Proč je zapojení dětí ve zdravotnictví důležité?

- Zvyšuje důvěru dítěte ke zdravotníkům a posiluje pocit bezpečí během léčby.
- Snižuje úzkost, stres a napětí, které často doprovázejí vyšetření nebo hospitalizaci.
- Podporuje lepší spolupráci dítěte i jeho rodiny s personálem, což usnadňuje průběh léčby.
- Pomáhá dítěti porozumět jeho zdravotnímu stavu a rozvíjí jeho schopnost pečovat o vlastní zdraví.
- Zvyšuje kvalitu a individualizaci péče, protože rozhodování více vychází z potřeb a přání dítěte.

Nástroje dětské participace ve zdravotnictví

Nástroje dětské participace ve zdravotnictví pomáhají zajistit, aby děti mohly aktivně vyjadřovat své potřeby, otázky i obavy během léčby. Vhodně zvolené metody komunikace a zapojení dětí umožňují zdravotníkům lépe porozumět jejich prožívání a poskytovat citlivější a efektivnější péči. Díky participaci se děti mohou cítit bezpečněji, více důvěřovat personálu a lépe zvládat náročné situace spojené s nemocí či pobytem v nemocnici.

Přízpůsobení jazyka věku a vývojové úrovni dítěte

- Komunikujte srozumitelně, bez odborných výrazů, které dítě nemusí chápat.
- U mladších dětí používejte jednoduché věty, konkrétní názvy („Ted’ ti paní doktorka posvítí do pusy“), u starších dětí lze zapojit vysvětlení a diskusi.
- Důležité je ověřit porozumění – např. otázkou: „Rozumíš, co se bude dít?“

Vytvoření bezpečného a klidného prostředí

- Dítě se v nemocnici nebo ordinaci může cítit ohrožené, vytvářejte atmosféru důvěry.
- Mějte klidný tón hlasu, trpělivost, zajistěte přítomnost rodiče nebo pečující osoby.
- Umožněte dítěti přinést si oblíbenou hračku nebo deku.

Aktivní naslouchání bez hodnocení

- Naslouchejte dítěti s respektem, nehodnoťte jeho pocity nebo chování („To je v pořádku, že se bojíš“).
- Využívejte aktivní naslouchání, což zahrnuje neverbální signály (přikývnutí, úsměv), opakování sdělení dítěte a potvrzení jeho emocí.

Srozumitelné vysvětlování zdravotních postupů

- Každý zákrok nebo vyšetření dítěti vysvětlíte předem: co se bude dít, proč, jak dlouho to potrvá.
- Pomáhá, když předáte popis postupu krok za krokem, použití analogií („Bude to jako štípnutí komára“) a vizuálních pomůcek.

Respektování autonomie dítěte v rámci jeho schopností

- Dejte dítě možnost volby, pokud je to možné – např. výběr barvy náplasti, zda chce být při zákroku drženo za ruku.
- Tím se posiluje pocit kontroly a důvěra ve zdravotnický personál.

Podpůrné nástroje pro komunikaci s dítětem

- V komunikaci s dítětem ve zdravotnickém prostředí hrají důležitou roli různé podpůrné nástroje, které pomáhají dítěti lépe porozumět situaci, vyjádřit jeho pocity a snížit stres. Mezi nejúčinnější patří:

Příklady dobré praxe ve zdravotnictví

Hra jako prostředek porozumění

- Pomocí panenky, plyšáka nebo figurky lze dítěti názorně ukázat, co ho čeká – např. vyšetření, odběr krve nebo aplikace injekce.
- Hra umožňuje dítěti převzít aktivní roli, což posiluje jeho pocit bezpečí a kontroly.

Kresba jako prostředek vyjádření emocí

- Děti často nedokážou své pocity vyjádřit slovy – kresba jim umožňuje ventilovat obavy, strach nebo bolest.
- Kreslení může být i formou relaxace a uvolnění napětí.

Vizuální pomůcky pro srozumitelnost

- Obrázky, modely lidského těla nebo komunikační kartičky (např. znázorňující bolest, náladu)

pomáhají dítěti lépe pochopit složité informace.

- Pomůcky podporují názornost a snižují nejistotu z neznámého.

Hračky, plyšáci, omalovánky

- Tyto prvky vytvářejí přátelské prostředí, které dítěti připomíná domov a navozuje pocit bezpečí.
- Mohou být využity jako odměna nebo prostředek k navázání kontaktu.

„Zdravotnický kufřík“

- Ukázky nástrojů, které dítě čekají (např. fonendoskop, teploměr, obvazy), pomáhají odbourat strach z neznámého.
- Dítě si může nástroje osahat, vyzkoušet na plyšákově – tím se snižuje jeho úzkost.

Příklad: participace dětí pomocí metody photovoice (Nizozemsko)

Na dětském oddělení v Nizozemsku byla využita metoda photovoice, která dětem umožnila vyjádřit jejich názory prostřednictvím fotografií. Děti fotily prvky prostředí, které se jim líbí nebo nelíbí, a vysvětlovaly důvody svých voleb. Tento přístup umožnil zdravotníkům lépe porozumět potřebám dětí – například ohledně soukromí nebo světla – a následně upravit prostředí podle jejich zpětné vazby. Photovoice tak ukazuje, jak může vizuální participace přinést konkrétní změny a posílit hlas dítěte v rozhodování.¹⁹

Shrnutí

Participace dítěte ve zdravotnictví znamená aktivní zapojení dítěte do komunikace a rozhodování v rámci jeho věku a schopností. Klíčové je přizpůsobit jazyk dítěti, vytvořit bezpečné prostředí a naslouchat bez hodnocení. Dítě by mělo mít možnost vyjádřit své pocity, obavy i názory, které jsou respektovány. Vysvětlování postupů musí být srozumitelné, ideálně doplněné o vizuální pomůcky, hru nebo kresbu. Zdravotnický personál – lékař, sestra, psycholog i sanitář – má specifickou roli v komunikaci, která by měla být koordinována s rodiči a případně s OSPOD. Důležité je včas rozpoznat známky stresu, strachu nebo odporu a reagovat na ně citlivě, s cílem posílit důvěru dítěte a jeho pocit bezpečí.

Jak to vysvětlit dětem?

Pokud chceme, aby participace fungovala, nestačí, aby jí rozuměli jen odborníci – musí jí rozumět i samotné děti. Proto následující materiál slouží jako příklad, jak můžete jako zdravotník srozumitelně a přiměřeně věku vysvětlit dítěti jeho práva a možnosti zapojení, například při rozhodování o léčbě nebo péči. Text je možné upravit podle situace, věku dítěte a způsobu komunikace, který je vhodný pro zdravotnické prostředí. Cílem je, aby dítě chápalo, o čem s ním mluvíte, jaká má práva a co všechno může při společné práci vyjádřit.

Na další straně najdete část určenou přímo dětem – jednoduchý materiál, se kterým můžete pracovat při rozhovoru a který dětem pomůže lépe porozumět jejich roli v rozhodování.

¹⁶ Lorenz, L. S.; Kolb, B. *Involving the public through participatory visual research methods*. Health Expectations, 12 (3), 262–274. Involving the public through participatory visual research methods – Lorenz – 2009 – Health Expectations – Wiley Online Library.

KDYŽ MLUVÍŠ SE ZDRAVOTNÍKEM

Dětská participace ve zdravotnictví – co to je a proč je to důležité?

Co je to participace?

Když jdeš k lékaři, do nemocnice nebo na vyšetření, máš právo vědět, co se bude dít, a říct, co si myslíš nebo co by sis přál/a. To se nazývá **participace** – možnost mluvit o svých pocitech, obavách a přáních. Můžeš to říct přímo zdravotníkovi nebo někomu, komu důvěřuješ.

Proč je důležité, abys promluvil/a?

- **Pomáháš najít nejlepší péči** – nikdo nezná tvoje tělo a pocity lépe než ty.
- **Cítíš se bezpečněji** – když víš, co se děje, a můžeš o tom mluvit, zvládáš lépe i nepříjemné věci.
- **Učíš se ovlivňovat svůj život** – i ve zdravotnictví máš právo být slyšen/a.
- **Neseš jen svůj díl** – nesmíš cítit vinu – rozhodují dospělí, ne ty!
- **Získáváš důvěru** – když tě někdo bere vážně, cítíš se klidněji a méně sám/sama.
- **Braň se proti křivdě** – když se ti něco nelíbí nebo tě něco bolí, máš právo to říct.

Jak to u lékaře nebo v nemocnici probíhá?

- **Vysvětlí ti, co se bude dít** – měl/a bys rozumět tomu, co tě čeká a proč.
- **Můžeš říct svůj názor různě** – mluvit, kreslit, ukázat obrázek, použít hračku nebo mluvit s psychologem.
- **Máš právo mlčet** – pokud nechceš o něčem mluvit, je to v pořádku.
- **Nikdo tě nesmí nutit říkat něco, co nechceš** – vyjadřuj své pocity bezpečně a svobodně.
- **Tvoje přání se opravdu řeší** – i když se rozhodne jinak, měli by ti vysvětlit proč.

- **Můžeš mít svého zástupce** – třeba rodiče, psychologa nebo pracovníka, který ti pomůže.
- **Dostaneš vysvětlení** – po vyšetření nebo zákroku bys měl/a vědět, co se stalo a co bude dál.

Na co máš právo?

- Právo být slyšen/a – říct svůj názor a přání.
- Právo na bezpečí a důvěru – nikdo tě nesmí nutit, zastrašovat nebo manipulovat.
- Právo na podporu – můžeš mít s sebou někoho, komu věříš.
- Právo na informace – vše by ti mělo být vysvětleno srozumitelně tvým jazykem.

Pamatuj si!

- Není tvoje vina, že se něco děje s tvým zdravím.
- Nemusíš rozhodnout za dospělé, jen říct svůj pohled.
- Není ostuda říct, že něco nechceš říkat nebo řešit.
- Máš právo na vysvětlení, jak bylo s tvým názorem naloženo.
- Když je ti něco nepříjemné nebo máš strach, řekni to někomu, komu věříš.

Kde najdeš pomoc?

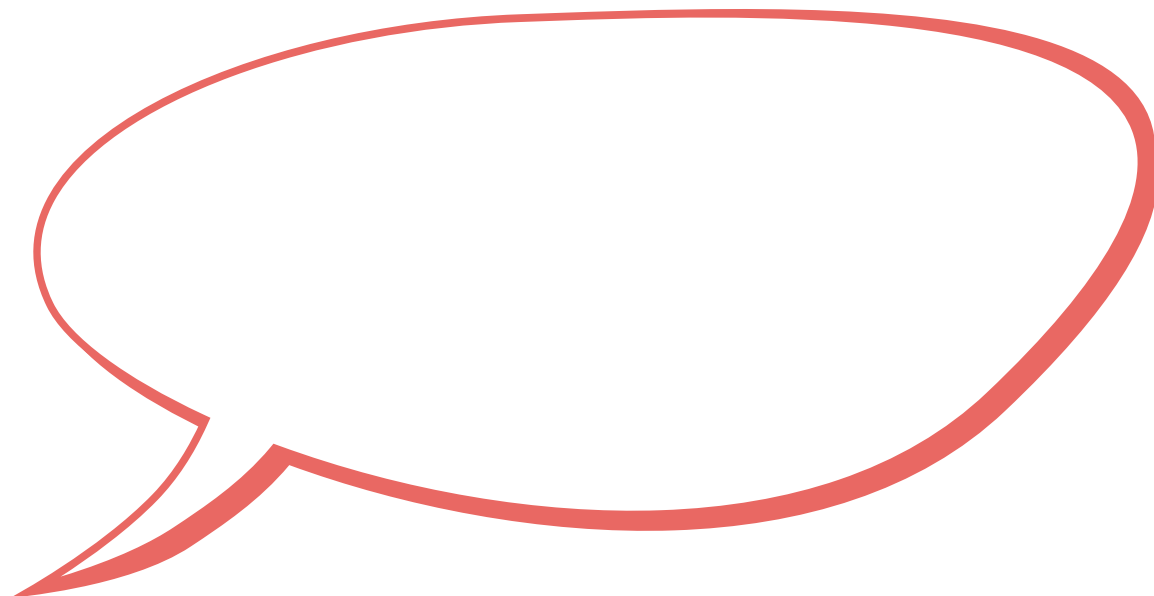
Můžeš mluvit s lékařem, zdravotní sestrou, psychologem, rodičem nebo zavolat na linku bezpečí. Vždy máš právo na podporu od dospělého, kterému věříš.

Můj hlas je důležitý!

Vyplň, co je pro tebe důležité, když mluvíš s lékařkou/lékařem.

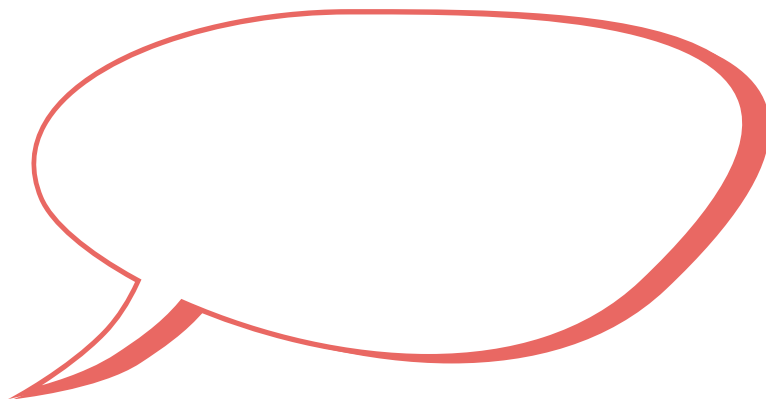
- **Je pro mě důležité, aby zdravotník věděl, že...**

(napiš nebo nakresli, co ti při vyšetření pomáhá cítit se lépe nebo co bys chtěl/a, aby věděli)

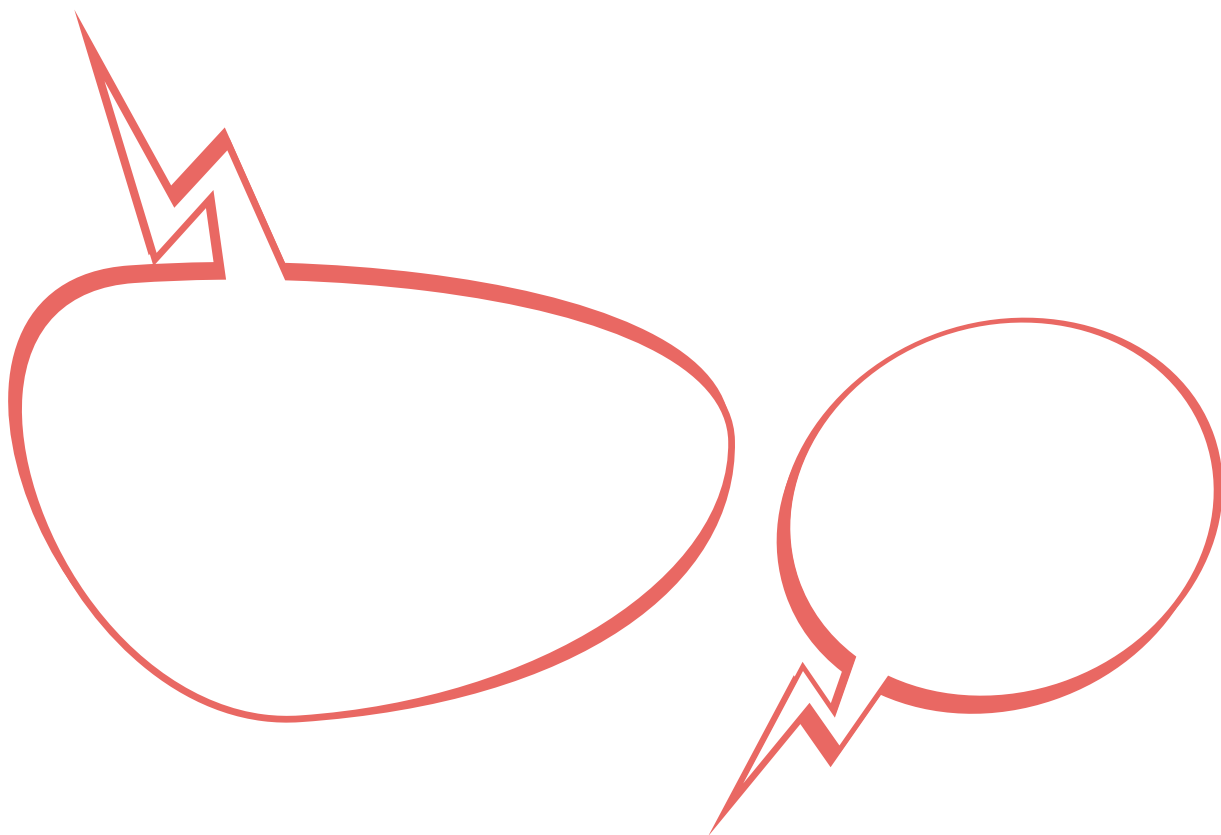
- **Rád/a bych, aby se se mnou mluvilo takto...**

(jaký způsob komunikace ti vyhovuje, třeba pomalu, jednoduše, s obrázky nebo s někým, koho znáš)

- **Nejvíce se bojím, když...**

(popiš situace, kdy se cítíš nejistě, aby ti mohli pomoci cítit se lépe)

- **Osoba, které ve zdravotnictví nejvíce důvěřuju, je...**

(třeba maminka, táta, psycholog nebo někdo jiný, kdo ti pomáhá cítit se bezpečně)

Tvůj hlas je důležitý, i když rozhodnutí nakonec dělají dospělí. Neboj se říct, co si doopravdy přeješ nebo co cítíš. Dává to zdravotníkům možnost tě pochopit a najít co nejlepší péči právě pro tebe.